

Sámediggi
Sámedigge
Saemiedigkie
Sametinget

SAMETINGETS SPRÅKPOLITISKA HANDLINGSPROGRAM

biejjien gollegielat sinna máttarmáttoj ráfes barkoeh
viiddis árruoh-sijjie vuostálastot mearragáttiid Sáme
sijvos sitkes tjállet nana mehciid eatneme klienjeh
duodji mátto guaka jijtse gollin giella čuvget gálle
jijtjedh várri ähttsá geresskálla mearaid unni sávres mánoheabit
sin eahtsa ruohtas eatnamiiddis sohka johkh Sápmi
saemiej geeht gáhttet bágojt merajn dodjokeahtta sohka goddi
máddárat jávriijn gollut libjudiddje eahccá
nállu klijkieh gullie-gielem mátkalažžii
ruosstebiekka suvdos maadtoe Sámit máddo
Saemien guollebivdde guovsagisá

Antaget av plenum 2016-05-31--06-02

© Sametinget 2016

Sametinget, Box 90, 981 22 Giron/Kiruna

Besöksadress: Adolf Hedinsvägen 58

Tel: 0980-780 30

Fax: 0980-780 31

E-post: kansli@sametinget.se

www.sametinget.se

Innehåll

Termer	5
1. Inledning.....	7
1.1 Syftet med språkpolitiskt handlingsprogram	9
1.2 Vem bär ansvaret för språket?	11
2. Sametingets språkmål	13
3. Insatsområden.....	17
3.1 Lagstiftning	18
INSATS 1: Förstärkande och förtydligande av samiska språkrättigheter genom en samisk språklag	18
INSATS 2: Medvetandegörande om språkliga rättigheter	20
3.2 Fungerande utbildning för barn och unga.....	21
INSATS 3: Samisk undervisning i språkbadsmodeller på Sameskolan och Samisk integrering	21
INSATS 4: Kvalitativ samiskundervisning via fjärrundervisning	23
INSATS 5: Säkerställa tillgång på samiska lärare och förskollärare	25
INSATS 6: Ansvar för utvecklande av samiska läromedel för alla nivåer av utbildning	27
INSATS 7: Ungdomskampanj "uppmuntran till att välja en samisk utbildningsväg"	28
3.3 Fungerande utbildning för vuxna.....	29
INSATS 8: Stipendieordningar för studier i samiska	29
INSATS 9: Ett års finansierande av samiska studier för personer i arbetslivet	31
INSATS 10: Ett särskilt ansvar för kurser för korttidsstudier	32
INSATS 11: Mentor- lärling- program.....	33
3.4 Språkvård	34
INSATS 12: Ett permanent Giellagáldu.....	35
INSATS 13: Sametinget har ansvaret för auktorisering av samiska tolkar och översättare	36
INSATS 14: Sametinget granskar och godkänner samiska ortnamn	37
INSATS 15: Dokumentering och revitalisering av traditionell kunskap och språk.....	38
3.5 Media.....	40

INSATS 16: "Samiflix" - en samnordisk plattform med samisk medieproduktion.....	40
INSATS 17: SR/SVT/UR:s ansvar för de samiska språken tydliggörs i sändningstillstånden	42
3.6 Sametinget	44
INSATS 18: Fastställa mål för och leda det samiska språkarbetet.....	44
INSATS 19: Sametingets språkstrategi	45
INSATS 20: Inrätta samiskt språkcentrum på nord-, lule-, och umesamiskt område	46
INSATS 21: Sámás muinna/ Sámásta mujna/ Sámásth mujna/ Saemesth munnjien - kampanj.....	47
INSATS 22: Attitydarbete om samiskan.....	49
INSATS 23: Kartläggning av samiska språken.....	50

Bilaga 1: Utdrag ur konventions- och deklarationstexter

Termer

I detta handlingsprogram används en del termer. För att skapa en gemensam grundsyn förklaras här de termer som används.

Samiska språket/språken

Det finns flera samiska språk och övergripande kan man dela in dem i öst-, central och sydsamiska språk. På svensk sida finns syd-, ume-, pite-, lule- och nordsamiska varav ortografierna för nord-, lule-, ume- och sydsamiska är godkända. När vi använder termen 'de samiska språken' i denna text syftar vi på de språk som finns på svensk sida. Ibland används termerna 'samiska språket' eller helt enkelt 'samiska'. Sådana gånger syftar vi på vilket som helst av de samiska språken, eller alla de samiska språken i betydelsen det samiska folkets språk.

Modersmål

Modersmål kan definieras på flera olika sätt: det språk man lärt sig först, det språk man använder mest, det språk man kan bäst eller det språk man själv eller andra identifierar en med. I flerspråkiga samhällen och bland språkliga minoriteter är situationen annorlunda, det är ingen garanti att man använder sitt modersmål mest eller kan det bäst, men det är likafullt ens modersmål. I denna text utgår vi ifrån att samernas modersmål är samiska, oavsett hur mycket eller lite den enskilde sammen kan eller har möjlighet att använda sig av, eller lära sig språket. Vårt språk och modersmål är samiska.

Första och andra språk

Eftersom vi utgår ifrån att samernas modersmål är samiska, oavsett språkkunskaper, så används termerna 'förstaspråk' och 'andraspråk' de gånger det är nödvändigt att skilja på de talare som fått lära sig samiskan som sitt första språk, redan hemifrån, och de som lär sig samiska som sitt andra språk, vanligtvis genom utbildningssystemet.

Tvåspråkighet/ flerspråkighet

Tvåspråkighet kan, liksom modersmål, definieras efter flera olika faktorer, till exempel efter kompetens: hur djup kunskap man har i de olika språken, eller efter identifikation: om man identifierar sig med flera språk. I detta sammanhang syftas på kompetens när vi talar om tvåspråkighet. Vi menar att en person är tvåspråkig när personen har förmågan att vidareförmedla samiskan till nästa generation eller till andra individer.

Domäner

Domäner är det som uppstår i mötet mellan olika språk. När olika språk talas i olika sammanhang eller situationer, kallas det för språkdomäner. I en helt enspråkig miljö finns inga domäner eftersom det alltid är ett språk som används oavsett sammanhang. Det är i flerspråkiga miljöer, där människor väljer ett visst språk utifrån situation och vem de pratar

med, som en språkdomän uppstår. I det samiska sammanhanget kan exempel på samiskspråkiga domäner vara sådana som: sameskolor och samiska förskolor där enbart samiska används, en samisklektion, en samisktalande person, släktsammankomster, organisationer och mötessituationer. Kortfattat är alla situationer där samiska används en samisk språkdomän.

Språkbyte

Med språkbyte menas att ett språk tappar mark, i form av talare, domäner och uttrycksmedel till förmån för ett annat språk. Med andra ord byter människor ut sitt minoritetsspråk till majoritetsspråket, i detta sammanhang handlar språkbytet om att det samiska språket successivt byts ut mot svenska i de flesta domäner.

Språkmord och språkdöd

När språk försvinner brukar man tala om språkdöd. Ole Henrik Magga säger att språket inte kan jämföras med en organism som ett djur eller en växt som föds, lever, blir gammal och så småningom dör, utan att språket är en samhällskonstruktion, som påverkas av samhället och som även till viss grad påverkar samhället. Detta betyder med andra ord att det är människan som har ansvar för hur språk utvecklas, lever eller dör.¹ Det finns forskare, såsom Tove Skutnabb-Kangas, som hellre förespråkar termen 'språkmord' för att tydligt understryka att språk inte dör utav naturliga orsaker utan av anledningar som är förorsakade av människan. Om ett språk har blivit mördat, menar hon, kan man analysera de strukturella och ideologiska agenter som är ansvariga för det, såsom bakomliggande ekonomiska, teknomilitära och politiska system. Vidare säger hon att även fast det verkar som att språkbyte sker med talarnas "medhåll", eller att talare frivilligt lämnar sitt språk så kan man analysera de ideologiska faktorerna bakom detta medhåll.²

Revitalisering

Revitalisering är en term som kan användas om stärkandet av alla hotade språk. Med hotade språk menas de språk som för varje generation får färre talare med förstaspråkskompetens i språket. Vanligen handlar det om urfolk och språkliga minoriteter i ett land, som inte har en egen stat. Revitalisering handlar också om medvetandegörandet om språkets roll i den egna kulturen, attityder, språkliga rättigheter och hur omvärlden har påverkat och fortfarande påverkar vår bild av samiska språket och även vår kultur.

¹ Magga, Ole Henrik, 2000: "Mii mearrida ealáska go vai jápmá go okta giella? Sámegiella ovdamearkan." *Sámegiella dilli skuollas ja lagás servvodagas*. Konferánsa Leavnnjas 28.-29.11.2000. Sámediggi.

² Skutnabb-Kangas, Tove, 2014: "Språkrevitalisering- en nödvändig del av världsarvet". 22 oktober 2014, Jiellevárre. Pdf-fil av ppt presentation.

1. Inledning

Vår vision: *Alla samer kan tala, läsa och skriva samiska. De samiska språken är levande och välmående språk som används och värdesätts i samhället.*

Vi samer har levt i Sápmi/Sábme/Sábmie/Saepmie sen urminnes tider och är Sveriges urfolk. Utifrån våra livsvillkor i detta område har vårt språk, samiskan, uppstått och utvecklats. Människan förstår och tolkar världen genom sitt språk. Språk är ett av människans främsta verktyg för kommunikation. Samiskan innehåller begrepp, ord och uttryck som förklarar de mentala, sociala och materiella dimensionerna av vår kultur och vårt samhälle, vilka skiljer sig markant från det omgivande samhälle vi lever sida vid sida med. I vårt språk, samiskan, vilar vår värdegrund och livsåskådning, vår djupa kunskap om levnadsförhållanden och vår starka koppling till vårt land och naturen. De samiska ortnamnen vittnar om samernas långvariga vistelse i dessa områden. Landet, naturen, är vår livsmiljö. Vårt språk speglar vår natursyn: *"Miljö i ett samiskt perspektiv handlar om förhållandet mellan naturen, människan och djuren. Alla frågor som rör sambandet dem emellan är miljöfrågor"*³. De samiska begreppen beskriver våra släktrelationer, våra sociala strukturer och genom fraser och talesätt kan man förstå andligheten och värdegrunden som hela vår kultur är uppbyggd på. I språket ligger vår kunskap om vår omgivning och dess förutsättningar. Renskötseln, som är en av grundpelarna i den samiska kulturen, är en stark språkbärande domän som med sin specifika terminologi beskriver renen med dess behov och förutsättningar. På samma sätt är andra traditionella domäner såsom duodji, joiken, samisk matkultur, jakt och fiske starkt sammankopplade med språket. Samtidigt är språk liksom kultur dynamiska, föränderliga och följer tiden. Nya arenor för språkanvändning uppstår hela tiden och är nödvändiga för att språket ska följa in till framtiden.

Samiskan delar sin historia med andra koloniserade urfolksspråk i världen och har genom tiderna varit offer för språkmord, vilket i sin tur medfört att vårt språk räknas som ett hotat språk. När språkstrukturer bryts och urfolksspråk byts ut mot dominanta språk, så följer ofta också ett dominant kulturellt ramverk som börjar ta över⁴. Med andra ord innebär en förlust av de samiska språken också en fortsatt assimilering mot majoritetsbefolkningen. Om samiskan försvinner raderas också vår kultur ut.

³ Sametingets mineralpolicy.

⁴ Maffi, Luisa, 1997: "Linguistic diversity". *Cultural and spiritual values of biodiversity*. United Nations Environment Programme. Nairobi. Kenya.

För oss samer är vårt språk samiska oavsett om vi blivit frantagna samiskan eller inte. Forskning visar att för människan är språket en del av vår identitet, som människor, individer, grupp, folk och nation. Språket är djupt kopplat till oss människor, genom språket kan vi definiera vilka vi är. Varje individs relation till sitt språk är unik och alla relationer varierar, från att vara enkla till mycket komplicerade. Språket är kopplat till välmående och att förlora sitt språk är att förlora en del av sig själv och vem man är⁵. Detta kan medföra frustration, sorg och saknad. Samtidigt som vi gör gällande att vårt språk är samiska är det också viktigt att erkänna den förlust som de samer som förlorat sitt språk genomlevt, genom det språkmord samhället har orsakat samiskan. Sametinget ser språket i sin helhet, något som binder samman alla delar av vår kultur. När det samiska samhället stärks, så stärks också språket. Om delar av det samiska samhället hotar att försvinna, så hotas också språket. De samiska språkens fortlevnad är beroende av en stark samisk livsmiljö och på så vis också en stark samisk kultur. Starka välmående språk speglar i sin tur ett starkt samiskt samhälle och kultur. Därför kan vi inte frikoppla språket från kulturen eller det övriga samhället och behandla det som en helt separat fråga, utan vi påminner oss själva om att allt arbete vi gör för stärkande av språket också stärker det samiska samhället i sin helhet. Genom det språkpolitiska handlingsprogrammet lyfter och belyser vi hur centralt språket är för stärkandet och utvecklandet av hela vårt samiska samhälle.

Språket är i viss mening bärare av ett folks historia. I språket finns inbäddat uttryck för social och ekonomisk organisation, för myter och trosföreställningar, rättsuppfattning och värderingar. Möjligheten att föra dessa förhållanden vidare förtvinar om språkliga uttryck försvinner. Språket är också ett uttryck för samernas förhållningssätt till miljön. Det är samtidigt ett nödvändigt redskap vid överföringen av kunskaper från generation till generation. Genom språket bibehålls kontinuiteten vid kulturella förändringar. Avbrott i språkstrukturen betyder avbrott i överföringen av kunskap om hur den samiska kulturen bevaras. Samiska är ett språk som i första hand talas och som i sitt ordförråd varit och alltjämt är starkt knutet till naturen.

Näringspolitiskt handlingsprogram

⁵ McIvor, Onowa, 2009: "Language and Culture as Protective Factors for At-Risk Communities". Department of Language and Literacy Education. University of British Columbia.

1.1 Syftet med språkpolitiskt handlingsprogram

Sametinget ska vara ledande i det samiska språkarbetet. Med medvetenhet om och ödmjukhet inför den historia som drivit oss till den brokiga språksituation vi befinner oss i nu, måste vi finna strategier för att kunna vända språkbytesprocessen. Det språkpolitiska handlingsprogrammet är Sametingets verktyg för att fastställa långsiktiga mål för det samiska språket och att finna vägar för att nå målen.

Detta handlingsprogram har flera mottagare. Vi skriver för oss samer, vad vi som folk och individer har rätt till, men också vilket ansvar vi har för vårt språk. Vi skriver också för staten som har ansvaret för vårt språk på samhällsnivå och vilka insatser som krävs från regeringshåll om samiskan ska ha en framtid. Slutligen är vi i Sametinget också mottagare för detta handlingsprogram. Vi beskriver vilket ansvar Sametinget har som ett samiskt folkvalt organ och som en samisk myndighet.

Vi har en stark vilja att vända utvecklingen och är medvetna om att det kräver genomgripande satsningar på flera områden. Det kommer att beröra oss som enskilda samer. Olika grupper behöver informeras för att ta egen ställning. Eventuella kampanjer skall framföras i positiv anda. Det kommer aldrig att räcka med enbart politiska beslut för framgång.

Sametingets gemensamma värdegrund för samiska språket (2003)

Den samiska språksituationen och samernas språkliga rättigheter har utretts både i Sametingets regi och i andra rapporter, såväl statliga som fristående. Syftet med Sametingets språkpolitiska handlingsprogram är att med avstamp i dessa rapporter, utredningar och skrifter, forma en ny språkpolitik och beskriva de åtgärder som krävs för att uppnå språkmålen som Sametinget fastställt, snarare än att göra ytterligare en analys av de samiska språkens situation. För att få en helhetlig och fördjupad bild av språkens situation och vitalitet kan man istället läsa de texter som det refereras till i denna handlingsplan, nedan följer några av dem:

- Samiskt språkcentrum utkommer årligen med lägesrapporter för de samiska språken. Lägesrapporten 2014 utgår ifrån UNESCO:s kriterier för språks vitalitet och beskriver utifrån dem hur de samiska språkens situation ser ut med exempel hämtade ur verkligheten. Lägesrapporterna pekar på de behov som finns för språken och föreslår åtgärder för att tillgodose behoven.
- Sametingets rapport om samiskans situation i Sverige; *Samiskan i Sverige* 2008, som Henrik Barruk har skrivit.
- I SOU 2006:19, *Att återta mitt språk- åtgärder för att stärka det samiska språket*, 2006, utreds samiska språkens förutsättningar i Sverige grundligt och utifrån dessa föreslås åtgärder för att stärka samiskan.

- Sametingets två senaste handlingsprogram för samiskan: *Start för en offensiv samisk språkpolitik*, 2004, och Språkkommitténs betänkande *Samiskt Språkarbete*, 2010.
- Sametinget har på uppdrag av regeringen, tillsammans med Umeå universitet, gjort en förstudie om en kartläggning av de samiska språken: *Förstudie- Kartläggning av de samiska språken*, 2015. Förstudien föreslår på vilket sätt det kan vara möjligt att genomföra en kartläggning av de samiska språkens situation.
- Sametingets plenum har 2003 enats om en värdegrund för det samiska språket.

1. 2 Vem bär ansvaret för språket?

Språket är allas ansvar. Individen som bär rätten till språket, har också förmågan och skyldigheten att vårda språket efter sin egen förmåga. Den enskilda sammen har med andra ord ett ansvar för det samiska språket. Det kan däremot inte nog många gånger understrykas att vi samer delar historien med andra koloniserade urfolk, att vårt språk genomgått ett språkmord, med andra ord har det blivit mördat genom statens politik, och att makten förflyttats till svenskan eftersom vi är lärda att se på samiskan som ett språk som är mindre värt, mindre viktigt och inte gångbart i samhället. Individens förutsättningar för att ta ansvar för sitt språk beror dels på samhället runtomkring, vilka arenor och förutsättningar som finns för språkanvändande och språkutveckling, vilken status språket har i samhället, vilka attityder som finns och vilket rättsligt skydd språket har⁶. Att skjuta hela ansvaret att rädda samiskan på den enskilda sammen, efter att staten har fört en aktiv assimilering- och koloniseringspolitik är att slå sista spiken i kistan för samiskans framtid. Samtidigt är det samernas eget ansvar, på såväl individnivå som gruppnivå, att använda och tala språket. Utan talare finns inget språk oavsett om alla kringliggande omständigheter och förutsättningar finns på plats. Sametinget uppmanar alla samer att använda samiska i så stor utsträckning som bara är möjligt.

Det är det muntliga språket som bäddar förutsättningarna för språkets utveckling. Om vi inte börjar prata samiska och använder språket dagligen, på arbetsplatsen, med barn, vi vuxna till varandra, om vi skapar en situation så att vi inte bryr oss, eller inte bär ansvaret att prata samiska - då är det ett stort hinder generellt för språkutvecklingen.

Sara Marja Magga, Enhetsleder för sørsamisk språk og kultur, Snåsa kommune

Att säkra de rättigheter den samiska individen har till sitt språk och sin kultur är lagstiftarens ansvar, med andra ord regeringens och riksdagens. Sverige har förpliktelser gentemot oss samer som urfolk. Som bevis på sin medvetenhet om mänskliga rättigheter och sitt ansvar gentemot sitt urfolk har Sverige undertecknat en rad olika internationella konventioner och deklarationer som stärker samernas språkliga rättigheter. De konventioner som kan omnämnas är bland andra FN:s konvention om barnets rättigheter, FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter, FN:s urfolksdeklaration och Europeisk stadga om landsdel-, eller minoritetsspråk och Europarådets ramkonvention till skydd för nationella minoriteter.⁷ Detta betyder att det också är statens ansvar att vi samer ska kunna bevara, återta och utveckla samiskan. Som exempel kan nämnas bland annat samiska barns rätt till undervisning på och i sitt språk. Samiska barn har rätt att lära sig både sitt

⁶ Hyltenstam, Kenneth; Stroud, Cristopher; Svonni, Mikael, 1999: "Språkbyte, spårbevarande, revitalisering Samiskans ställning i svenska Sápmi." i boken *Sveriges sju inhemska språk- ett minoritetsspråkperspektiv*. Lund. Studentlitteratur.

⁷ Se Bilaga 1 för konventions-, och deklarationsartiklarna i sin helhet.

modersmål och svenska additivt, i tillägg till varandra, genom skolsystemet, vilket är statens ansvar att tillrättalägga för. För att säkerställa samers rätt till icke-diskriminering kan positiv särbehandling vara nödvändig för att på så sätt vända en negativ samisk språkutveckling. Vidare är staten också skyldig att ta merkostnaderna som uppstår för samiskans revitalisering. Till exempel, vid behov av tolkning och översättning vid de sammanhang där samer väljer att använda sig av samiska, ska inte den som väljer att använda sig av sitt språk belastas för kostnaden. I det fallet är det egentligen den som inte behärskar samiska, som är den som är i behov av tolkning.

Vi inser att en stor del av ansvaret för framtiden ligger hos oss själva.

Sametingets gemensamma värdegrund för samiska språket (2003)

Eftersom de samiska språken återfinns i Sverige, Norge, Finland och Ryssland och med andra ord inte har ett enskilt hemland innebär det att de nordiska länderna måste ta ett särskilt ansvar för en jämlik status och utvecklingsmöjligheter för de samiska språken. Sametinget leder det samiska språkarbetet och vi har ett stort ansvar i att både sätta mål för det samiska språkarbetet liksom att införliva språkmålen i vår egen verksamhet. Vi visar genom vårt agerande på vilket sätt vi värdesätter språket. Sametinget ska sträva efter att samiska blir vårt första språk genom att använda det, aktivt synliggöra det, arbeta mot beslutsfattare och myndigheter för att stärka dess status och samers språkliga rättigheter, agera språkstöd för den samiska allmänheten och samordna det samnordiska samiska språkarbetet.

Språkmord – en liknelse

Även om det inte längre finns en uttalad assimileringspolitik gentemot vårt språk, så kan passiv assimilering, att samhället är likgiltigt gentemot samiskans användande, eller att ingen aktivt arbetar för samiskans plats i samhället, vara lika skadlig som dåtidens aktiva assimileringspolitik. För att förklara hur skadlig passivitet kan vara så gör vi en bildlig jämförelse. En person skjuter en annan person i magen. Skottet i sig är inte dödligt och den skadade kan överleva om hen får hjälp i tid. Skyttens barnbarn som närvarar vid händelsen kan inte lastas för brottet skytten begår. Men om barnbarnet bara ser på medan den skadade går en långsam död till mötes, utan att försöka hjälpa den skadade, är barnbarnet lika skyldig till döden som den som sköt.

Samiskan är skjutet i magen av en politik som tidigare makthavare höll i. Det är nu upp till Sveriges regering att välja, ska Sverige bli en åskådare till den skadades långsamma död?

Som tur är, är den skadade inte helt handlingsförlamad. Den skadade kan för egen maskin stoppa blödningen och ta sig till en telefon för att kontakta någon annan för hjälp, för att sedan leva vidare.

Likaväl är inte det samiska samhället handlingsförlamat av statens passivitet. Vi kan för egen maskin göra mycket för samiskans, och hela vår kulturs, överlevnad och vi är skyldiga kommande generationer samer att göra allt vi kan för att säkra vår existens även i framtiden.

2. Sametingets språkmål

Sametingets vision med det samiska språket som även nämns i början av detta dokument är: *Alla samer kan tala, läsa och skriva samiska. De samiska språken är levande och välmående språk som används och värdesätts i samhället.*

För att kunna uppnå denna vision ska Sametingets plenum, i enlighet med Sametingslagen, fastställa mål som gemensamt ska bidra till uppfyllandet av visionen. Målen är dit vi vill nå men vi är medvetna om att det inte händer i en handvändning: för att nå dessa mål behöver vi strategier så att vi kan närma oss dem successivt och medvetet. För att kunna följa upp målen behöver vi också mätmetoder eller indikatorer som kan visa på detta. I dagsläget finns inga färdiga mätmetoder, utan Sametinget måste arbeta fram sådana för att kunna säkerställa uppföljningen av språkmålen. Visionen och språkmålen ska alltid finnas i medvetandet i allt arbete på Sametinget.

MÅL 1: Det samiska folket har språkligt självbestämmande

Vi samer som ett folk med rätt till självbestämmande i egna frågor, är de som ska leda det samiska språkarbetet. Det är också vi, det samiska folket med våra institutioner och organisationer som har kompetensen till det. Detta innebär med andra ord att Sametinget ska ha självbestämmande i det samiska språkarbetet. I nuläget regleras dock Sametingets arbete i hög grad genom de ekonomiska ramarna. Sametinget äskar medel för många av de språkinsatser som måste göras, men det är upp till regeringen och departementen att utifrån sin bedömning avgöra huruvida dessa insatser anses nödvändiga och bevilja medel för dem. Detta innebär att i realiteten har Sametinget och det samiska folket inte självbestämmande i det samiska språkarbetet. Sametingets inställning är att vi ska tilldelas tillräckliga medel för att själva kunna göra prioriteringar i språkarbetet. Det är för Sametinget avgörande att det finns tillräckliga resurser för att kunna uppfylla de fastställda språkmålen. Sverige har fört en aktiv assimileringspolitik gentemot samiskan och det enda sättet att göra upp för gångna tiders politik är att betala priset. Det är kostsamt, men på grund av en tidigare förd språkpolitik är staten återbetalningsskyldig gentemot det samiska folket. Frågan staten bör ställa sig är: Har Sverige som avsikt att rädda de samiska språken från språkmord och är man beredd att göra vad som krävs för detta?

MÅL 2: Alla samer har grundläggande språkliga rättigheter

Alla samer ska ha tillgång till sina grundläggande rättigheter såsom rätt till vård, omsorg och utbildning i och på samiska oavsett var de bor i Sverige. Dessa rättigheter är knutna till oss som individer och Sverige har erkänt dessa rättigheter genom de internationella konventioner och deklarationer som undertecknats, men i dagsläget hindrar bland annat

lagstiftning, strukturer och attityder tillgången till dessa rättigheter.⁸ Istället upplever många samer att det är en ständig kamp som måste föras för att få tillgång till språkliga rättigheter. Många känner inte heller till vad de har rätt till, vilket hindrar att man hävdar sina rättigheter. Myndigheter, kommuner och andra verksamheter är skyldiga att aktivt erbjuda service och information och på de samiska språken.

MÅL 3: Samiskan är huvudspråk i Sápmi/Sábme/Sábmie/Saepmie

Samiskan är samernas språk som har använts i samernas traditionella område innan Sverige existerade som nationalstat. Med andra ord har samiskan minst lika lång historia i nationalstaten Sverige, som svenskan har. Därför ska samiskan ha status som huvudspråk i Sápmi/Sábme/Sábmie/Saepmie vilket innebär att det ska kunna användas inom alla samhällsområden och att det allmänna ska ha ett särskilt ansvar för att samiskan används och utvecklas.

MÅL 4: Alla samer har möjlighet att återta och/eller utveckla sitt samiska språk utifrån individuella behov

Samer har olika språkbakgrund. Därför är det viktigt att alla samer, oavsett ålder eller var de bor, om de har ett funktionshinder, om de är första-, eller andraspråkstalare eller har fått genomgå en samisk utbildningsväg eller inte, ska ha möjligheten till utbildning i samiska utifrån sin egen individuella nivå. Eftersom samiskan på många håll inte överförs naturligt mellan generationer eller har många självklara domäner där den används, är utbildning i samiska en avgörande faktor för språkets framtid. Detta mål handlar om alla typer av utbildning; förskola, grundskola, särskolan, gymnasium, gymnasiesärskolan, universitet och andra typer av kurser och fortbildning.

MÅL 5: Antalet barn och unga med samiska som förstaspråk ökar

För många samer har den naturliga överföringen av samiskan mellan generationerna brutits och samiskan används inte längre som dagligt språk mellan människor. De personer som har samiska som sitt (eller ett av sina) förstaspråk är få till antalet och lever utspridda, många tillhör den äldsta generationen. Ett vitalt och välmående språk förutsätter talare med förstaspråkskompetens, som på ett naturligt sätt skapar samiska språkdomäner och överför språket till kommande generationer. För att vända språkbytesprocessen måste man lyfta fram förstaspråkstalare, stärka dem genom att ta till vara den språkskatt som de bär på och som ger förutsättningar att föra över språket till andra och på så sätt få fram fler förstaspråkstalare. Det är viktigt att språket används naturligt bland barn och ungdomar, där en förutsättning för användningen är förstaspråkskompetens.

⁸ Se bilaga 1 för internationella överenskommelser som bekräftar samernas språkliga rättigheter.

MÅL 6: Samiskan ska vara synlig i samhället

Synlighet innebär att den talade samiskan har en självklar plats i samhället. En huvudprincip i ett språks vitalitet är att det används, därför ska samiskan vara synlig genom att den används. Synlighet innebär också att samiskan ska vara synlig och närvarande i informationsflödet och skyltning. Media är en viktig domän i synliggörandet av språket och därför ska alla typer av medier finnas på de samiska språken. Arenor för samisk barn och ungdom där språket syns och används är också särskilt viktig eftersom ett livskraftigt språk talas av yngre generationer. När samiskan synliggörs i samhället stärks på sikt också positiva attityder gentemot samiskan och samer genom att medvetenhet om vårt folk och vårt språk sprids till allmänheten.

MÅL 7: Starka traditionella språksområden

Samiskan är central i árbediehtu/árbbemáhtto/árbbiemáhttu/aerpiemaahoe, samisk traditionell kunskap, då språket är ett verktyg genom vilket den bevaras, vidareförmedlas och kommuniceras. Samisk traditionell kunskap, och språken har uppstått och utvecklats genom de aktiviteter våra förfäder genomförde och inom vissa områden blivit så specifika att de representerar traditionella fackspråk. När aktiviteterna upphör, slutar även fackspråket att användas. På grund av språkbytet från samiska till svenska så har också svenskan på många håll tagit samiskans plats inom de traditionella samiska språksområdena. Samiskan är en oersättlig nyckel i bevarandet av árbediehtu/árbbemáhtto/árbbiemáhttu/aerpiemaahoe, på samma sätt som samiska traditionella levnadssätt, näringar och aktiviteter är avgörande för bevarandet av dessa specifika delar av språket. Starka traditionella näringar och aktiviteter är centrala för den samiska språkutvecklingen i sin helhet.

Mål 8: Språkarbete i Sápmi/Sábme/Sábmie/Saepmie är gränslöst

De samiska språkgränserna går på tvären genom landsgränserna och de samiska språken som finns på svensk sida finns även på finsk och norsk sida av Sápmi/Sábme/Sábmie/Saepmie. Det är för Sametinget självklart att det samiska språkarbetet också ska vara gränslöst i den förståelsen att det sker på ett samnordiskt plan. Samarbetet kring språkvård ska följa de samiska språkgränserna snarare än landsgränserna. Produktion av litteratur, medieutbud, musik, film och andra kulturella utbud ska finnas tillgängliga för samer på oavsett vilken sida av gränsen de bor. Det ska vara möjligt för samer att få tillgång till samisk samhällsservice och utbildningsalternativ i alla de samiska länderna.

MÅL 9: Samiskan i offentlig verksamhet ska vara vårdad, enkel och begriplig.

Offentlig samiska, det vill säga samiska som används av myndigheter, kommuner och media kan genom sin synlighet bli normskapande för allmänheten. Därför är det viktigt att offentlig samiska skrivs enligt överenskomna ortografier och principer och används på ett vårdat och språkmedvetet vis. Ett kontinuerligt samnordiskt samiskt språkvårdsarbete är helt

nödvändigt för att säkerställa att såväl lokala kännetecken och variationer tas i beaktning i språknormeringen, som att majoritetsspråkens påverkan på samiska begränsas. Ortnamn ska användas enligt god ortnamnsed. Offentlig samiska ska också vara enkel och begriplig så att allmänheten kan ta del av och förstå den information som delges dem.

MÅL 10: Sametinget agerar som förebild på hur samiskan används, värdesätts och stärks i samhället.

Sametinget leder det samiska språkarbetet och därför har vi ett stort ansvar i att införliva språkmålen i vår egen verksamhet. Vi ska med vårt agerande visa hur vi vill att samiskan ska bli vårt första språk genom att använda det, aktivt synliggöra det, arbeta mot myndigheter, kommuner och beslutsfattare för att stärka de samiska språkens status och samers språkliga rättigheter, agera språkstöd för den samiska allmänheten och vara behjälpliga andra myndigheter, kommuner och verksamheter i samiskt språkarbete, samt samordna det samordiska samiska språkarbetet. Det språkpolitiska arbetet ska utformas genom Sametingets språknämnd, styrelse och plenum. Kansliet ska ha ansvaret att verkställa språkarbetet internt i Sametingets organisation och stötta den politiska delen språkligt.

3. Insatsområden

Sametingets språkpolitiska handlingsprogram är det styrdokument som anger inriktning för det samiska språkarbetet. Visionen och språkmålen som presenterades i föregående kapitel, utgör målbilden som vi strävar efter i vårt arbete.

Eftersom språket berör alla delar av vårt liv och samhälle är språkarbetet väldigt brett. Språkmålen är högt satta och för att nå dit behöver vi strategier, delmål samt indikatorer på måluppfyllelse. Handlingsprogrammet utgår ifrån insatsområden, som steg, för att uppnå språkmålen. I detta kapitel presenteras de insatser som Sametinget avser att prioritera under kommande år. Varje insats sammanfattas även i tabellform, som tydliggör insatsen ytterligare. I tabellen anger raden "vad" insatsen, nämligen vad som ska göras. Raden "hur" anger på vilket sätt insatsen ska genomföras. Raden "vem" klargör vem eller vilka som bär ansvaret för att genomföra insatsen. Raden "finansiering" förklarar hur insatsen ska finansieras, om det exempelvis krävs ytterligare anslag eller om insatsen förväntas kunna genomföras inom ramarna för ordinarie verksamhet. Raden "språkmåluppfyllelse" anger vilket eller vilka av Sametingets språkmål som insatsen uppfyller. På detta vis kan man även se insatserna som en form av delmål, steg på vägen, till att nå de övergripande språkmålen. Många av insatserna uppfyller flera av språkmålen syften. Insatsområdena, liksom språkmålen överlappar varandra på olika plan, men genom att strukturera arbetet genom insatser är det lättare att fördela ansvar.

- **Sametingets plenum** fastställer handlingsprogrammet och de språkpolitiska målen.
- **Sametingets språknämnd** följer upp det språkpolitiska handlingsprogrammet och säkerställer att språkpolitiken bedrivs på överenskommet vis.
- **Sametingets kansli** tar fram såväl strategier som indikatorer i arbetet med implementeringen av handlingsprogrammet.
- **Samiskt Parlamentariskt Råd (SPR)** har det övergripande ansvaret för det gränsöverskridande samiska språksamarbetet och de samiska språkens utveckling i sin helhet.

Språkarbetet är levande, det föds hela tiden nya talare vars rätt till sitt modersmål är omistlig. Förutsättningarna förändras ständigt och språkpolitiken måste alltid följa sin tid. Därför är det viktigt att understryka att Sametingets språkarbete inte ska begränsas eller stanna vid de nuvarande insatsområdena, utan ska förnyas med tiden. Insatsområdena i detta handlingsprogram ska ses som den inriktning som Sametinget vill sätta tyngd på under kommande år för att bana väg för ett långsiktigt och lyckat språkarbete.

3.1 Lagstiftning

För att säkerställa samers språkliga rättigheter, är det viktigt att svensk lagstiftning harmoniserar med de internationella överenskommelser Sverige har antagit. Sametinget har uppmärksammat att det finns otydligheter och/eller svagheter i lagformuleringar som kan försvåra det samiska språkarbetet. En annan problematik som Sametinget ser är att det finns en omedvetenhet om samiska rättigheter, hos såväl enskilda som hos de myndigheter som har en skyldighet att säkerställa dessa rättigheter. Därför är ett fortsatt arbete med lagstiftning och implementering av lagstiftning högst nödvändig.

INSATS 1: Förstärkande och förtydligande av samiska språkrättigheter genom en samisk språklag

Sametinget har uppmärksammat att delar av lagar, regler och bestämmelser som reglerar samiska språk kan hindra en effektiv revitaliseringsprocess, vilket är förödande för språket. Som exempel kan nämnas brister i den så kallade minoritetsspråklagen⁹ och skolförordningen. Enligt rapporten *Nationella minoriteter 2014* från Länsstyrelsen i Stockholm och Sametinget¹⁰, innebär minoritetsspråklagen att situationer kan uppstå då utfallet av minoritetspolitiken blir beroende av enskilda lokalpolitikerna och statliga och kommunala tjänstemäns intresse, tolkning och förmåga att påverka för att förändra inom förvaltningarna. Ett exempel man pekar på i denna rapport är att innebörden av begreppet "hela eller delar av" i lagens 17 § om förskoleverksamhet på samiska, meänkieli respektive finska är otydlig. Den lämnar utrymme till tolkning av vad kommunen enligt lag är skyldig att erbjuda, eller med andra ord hur mycket "hela eller delar av" egentligen är.

Ett annat exempel är nuvarande skolförordning¹¹. I Sametingets Lägesrapport om de samiska språken 2013 påpekas att det bästa sättet att få fram nya förstaspråkstalare är genom så kallad *full immersion*- metod som innebär fullständigt språkbad, det vill säga att all undervisning sker på målspråket, men att skollagen¹², inte medger undervisning på annat språk än svenska mer än till hälften. Här uppstår en kollision mellan skolförordningen och minoritetsreformens intention om återerövrande av samiskan. Det är anmärkningsvärt om det kan finnas laghinder i att genomföra vissa typer flerspråkiga utbildningsmodeller utanför Sameskolstyrelsens regi. Å andra sidan, verkar det enligt Skolverket inte finnas några bestämmelser som begränsar hur mycket samiska som får användas i undervisningen

⁹ Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk

¹⁰ Nationella minoriteter- Minoritetspolitikens utveckling år 2014. Rapport. Sametinget, Länsstyrelsen i Stockholms län, 2015.

¹¹ Skolförordningen, 2011:185 Kap 9 Grundskolan, § 12 och 13.

¹² Lägesrapporten skriver "skollagen" men hänvisar till Skolförordningen 2011:185.

på sameskolan och inte heller i den integrerade undervisningen.¹³ Problematiken är att även denna bestämmelse lämnar tolkningsutrymme, vilket medför att risken finns att detta tolkas på olika sätt bland olika skolhuvudmän.

Sametinget ska enligt sametingslagen fastställa mål för och leda det samiska språkarbetet. För att det ska vara möjligt att uppfylla de mål som Sametinget antar är lagstiftning och strukturer som bidrar till, och främjar språkrevitalisering och urfolksrätt grundläggande. En samisk språklag som säkerställer samernas språkliga rättigheter i realiteten är nödvändig. Denna lag ska ersätta andra språklagar som reglerar samernas språkliga rättigheter. Utformandet av en samisk språklag ska göras av regeringen i samarbete med Sametinget och de samiska riksorganisationerna och det är även viktigt att funktionshindrade samers språkliga rättigheter också omnämns specifikt i denna lag.

VAD	Förstärkande och förtydligande av samiska språkrättigheter genom en samisk språklag
HUR	Regering påbörjar arbete med en samisk språklag i samarbete med Sametinget
VEM	Regering och riksdag
FINANSIERING	Ytterligare anslag
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	Alla

¹³ Enligt Skolverket, 2015-01-23.

INSATS 2: Medvetandegörande om språkliga rättigheter

Grundförutsättningen för att internationell urfolksrätt ska kunna efterföljas är medvetenhet om vilka språkliga rättigheter samer har. Såväl enskilda individer, och de samhällsinstanser som ska tillrättalägga för att språkliga rättigheter förverkligas, måste vara medvetna om sina rättigheter respektive skyldigheter. Detta påpekas bland annat i rapporten *Nationella Minoriteter 2014*, där det framkommer att information om lagen om nationella minoriteter är på ett övergripande plan nödvändigt för lagens implementering: "Efterfrågan på informationsmaterial är stor och det finns behov av ytterligare information som belyser nationella minoriteters rättigheter inom olika verksamhetsområden."

Eftersom samer är ett urfolk så har vi ytterligare skydd genom internationell rätt vilket är viktigt att medvetandegöra hos så väl enskilda som hos myndigheter och kommuner. Medvetenhet och förståelse har i sin tur också en inverkan på de attityder vi har gentemot språket. Om både samer och det kringliggande samhället är medvetna om grundläggande språkliga rättigheter, även för funktionshämjade, och vad detta innebär i samiska sammanhang, så föder man också en positiv och tillåtande attityd gentemot de samiska språken. Sametinget och Samiskt språkcentrum har ett ansvar i att utbilda det samiska folket i de rättigheter till språk man har som same. Det är också nödvändigt att andra, såsom övriga myndigheter och kommuner arbetar med medvetandegörandet om samiskspråkliga rättigheter. Myndigheter och kommuner har ett ansvar i att ta reda på vilka skyldigheter de har och arbeta aktivt för att kunna erbjuda samiskspråklig service och information. Sametinget kan användas som resurs i detta arbete. Sametinget strävar efter att alla samer är medvetna om sina språkliga rättigheter och för att Sametingets språkmål, framförallt de mål direkt berör samers språkliga rättigheter, ska kunna uppfyllas är medvetandegörandet om rättigheter centralt.

VAD	Medvetandegörande om språkliga rättigheter
HUR	Sametinget ska medvetandegöra det samiska folket om sina språkliga rättigheter. Staten måste genom sina myndigheter försäkra att såväl enskilda, som myndigheterna själva, är medvetna om sina språkliga rättigheter respektive skyldigheter.
VEM	Sametinget Kommuner Myndigheter
FINANSIERING	Ytterligare anslag
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	1, 2, 3, 4, 5, 6

3.2 Fungerande utbildning för barn och unga

Sametinget har antagit ett utbildningspolitiskt handlingsprogram. Det utbildningspolitiska handlingsprogrammet (2012) och förarbetet till den "Samisk utbildningspolitik- en introduktion" (2011) omfattar det mesta som handlar om utbildning för samer. Språkfrågan är tätt sammankopplad med utbildningsfrågan, tiden har gått och ur ett språkperspektiv har vissa frågor tillkommit sedan det utbildningspolitiska handlingsprogrammet antogs. Det språkpolitiska handlingsprogrammet kompletterar Sametingets utbildningspolitik och här föreslås ytterligare åtgärder som ur ett språkperspektiv är särskilt viktiga i utbildningen.

Ansvar för en fungerande utbildning i och på de samiska språken vilar på en samhällsnivå; att regeringen genom lagar och bestämmelser skapar förutsättningar att genomföra starka utbildningsmodeller, att regeringen satsar de ekonomiska medel som behövs för att kunna genomföra nödvändiga förändringar i skolan så att samiska barn, genom hela skolsystemet, får en likvärdig utbildning på samiska som svenska barn har på svenska och att regeringen satsar de ekonomiska medel som behövs för att de samer som förlorat sitt språk ska ha möjlighet att ta tillbaka det.

Sametinget har som språkmål att antalet samiska barn som talar samiska som sitt förstaspråk eller har förstaspråkskompetens i samiska ska öka. Här är utbildningen en avgörande faktor eftersom många barn inte har samiska i hemmet. Även för de samiska barn som har samiskan som sitt första språk i hemmet riskerar samiskan bli understimulerad, eller rent av gå förlorad om de möter en totalt svenskspråkig miljö utanför hemmet och framförallt i skolan. Utbildning är en direkt orsak till att språken försvinner¹⁴. I Sametingets Lägesrapport om de samiska språken 2014 framkommer att: "De samiska språken är helt beroende av utbildningssystemet eftersom det annars på de flesta håll saknas mötesplatser och naturliga språkmiljöer utanför hemmen".

INSATS 3: Samisk undervisning i språkbadsmodeller på Sameskolan och Samisk integrering

Mängder av forskning har visat vilka utbildningsmodeller som faktiskt fungerar för att barn som talar urfolks-, eller minoritetsspråk ska kunna lära sig både sitt modersmål och majoritetsspråken,¹⁵ nämligen så kallade starka utbildningsmodeller. Med starka

¹⁴ Skutnabb-Kangas, & Dunbar, 2010: *Utdanning av urfolksbarn som språklig folkemord og en forbrytelse mot menneskeheten? Et globalt perspektiv*. GÁLDU ČÁLA- Tidsskrift for urfolksrettigheter 1/2010. Gáldu-Kompetensesenteret for Urfolk.

¹⁵ Se t.ex. Skutnabb-Kangas och Dunbar, 2010 eller Baker, Colin 2006: *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters.

utbildningsmodeller menas ett antal olika utbildningsmodeller med målsättningen att eleverna ska bli högklassigt tvåspråkiga och att barn får lära sig två eller flera språk additivt, i tillägg till varandra, snarare än subtraktivt, på bekostnad av varandra. Dessa modeller, som innefattar bland annat olika språkbads- och språkbevarandemodeller, har visat sig vara lyckade bland annat på sydsamiskt område. Jon Todal menar i sin forskning i *Svahken sijte* (2007) att idealmodellerna för samisk undervisning är så kallat *språkbad* för andraspråkstalare, där det mesta eller all undervisning bedrivs på samiska med svenska/norska som ämne och så kallat *språkbevarande* för förstaspråkstalande barn där all undervisning är på samiska med svenska/norska endast som ämne. I praktiken innebär detta att målspråket är undervisningsspråk snarare än ämnesstudie, med andra ord bedrivs all undervisning på samiska.

Sametinget anser att vi i dagsläget har nog med forskningsbaserad kunskap om fungerande starka undervisningsmodeller. Nu är nästa steg att börja arbeta utifrån den forskning som finns. Ett första steg på vägen är att införa undervisning med utgångspunkt i språkbads- och språkbevarandemodeller på samiska förskolor, sameskolor och samiska integreringar. Sametingets strävan är att alla sameskolor och samiska förskolor ska undervisa i enlighet med dessa modeller. Sameskolstyrelsen är den myndighet som har ansvaret för samisk undervisning på för- och grundskola, och därför är det också Sameskolstyrelsen som ska ha ansvaret att genomföra åtgärden, tillsammans med de kommuner de har avtal med.

Denna insats bidrar till Sametingets mål som berör samers rätt till utbildning men också på längre sikt till målet om att antalet barn och unga med samiska som förstaspråk ska öka.

VAD	Samisk undervisning i språkbadsmodeller på Sameskolan och Samisk integrering
HUR	Sameskolstyrelsen inför en undervisningsmodell som innebär att all undervisning på Sameskolan, samisk förskola och samiska integreringar genomförs genom språkbads- och språkbevarandemodeller
VEM	Sameskolstyrelsen
FINANSIERING	Ytterligare anslag
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	2, 4, 5

INSATS 4: Kvalitativ samiskundervisning via fjärrundervisning

Eftersom inte sameskolorna och de samiska integreringarna är tillgängliga för alla samiska elever är det en nödvändighet att det finns goda, fungerande alternativ också på skolor där det saknas lärare i modersmålsundervisningen, inklusive särskola och gymnasiesärskola. De samiska eleverna bor ofta utspridda, med långa geografiska avstånd och bristen på lärare gör det svårt att arrangera samisk undervisning. För att kunna uppfylla Sametingets språkmål om utbildning och tillgodose alla samiska barns rätt till utbildning i sitt språk, behövs alternativa lösningar till Sameskolan och integrerad samisk undervisning. Fjärrundervisning är en metod att tillgodose att alla samiska barn i nuläget får den språkundervisning som de är berättigade till. I Sametingets utbildningspolitiska handlingsplan¹⁶ framhålls detta gällande distansundervisning ¹⁷: *“För att också öka tillgängligheten till samiska utbildningsalternativ är en ordentlig satsning på distansundervisning nödvändig. Det innebär satsning på läromedel och teknik speciellt framtaget för distansundervisning samt vidareutbildning av pedagoger.”* I Sametingets Lägesrapport om de samiska språkens situation 2013 sägs att fjärrundervisning också kan vara ett sätt att lösa lärarbristen, vilket även uppmärksammas i en statlig utredning (SOU 2012:76). 1 juli 2015 har nya regler angående fjärrundervisning trätt i kraft, vilka gäller bl.a. modersmålsundervisning. De nya reglerna reglerar fjärrundervisningen och säger att fjärrundervisning får genomföras om det inte finns någon legitimerad eller behörig lärare på en skola och att regeringen får fatta beslut om i vilka ämnen som fjärrundervisning får användas.

Fjärrundervisningen kan aldrig ersätta språkbadsmodeller, men vissa gånger kan det vara enda sättet för samiska elever att få tillgång till undervisning i samiska. Därför är det mycket viktigt att utveckla modeller för fjärrundervisning som är anpassade för samiska barn. Förutom att få lära sig sitt språk är det viktigt för samiska barn att få en känsla av sammanhang genom sin språkundervisning. Genom att kombinera fjärrundervisning med situationer där eleverna får träffa andra samiska elever och lärare, genom bland annat språkbad/språkträffar kan man skapa ytterligare motivation och sammanhang för elever att läsa samiska. Sammanhanget är viktigt för att eleverna ska se en mening med att läsa samiska och därför bör språkbaden/språkträffarna arrangeras minst två gånger per termin. Sameskolstyrelsen är den myndighet som har kompetensen och ansvaret att erbjuda samiska elever fjärrundervisning i samiska tillsammans med de kommuner där det finns samiska elever. Sametinget ser väldigt positivt på att Sameskolstyrelsen nu har påbörjat arbete med erbjuda fjärrundervisning i Samiska.

¹⁶ Sametinget (2012). SAMISK UTBILDNINGSPOLITIK [Handlingsprogram]. Antagen av Sametingets plenum 2012-10-23-26, § 47. Sametinget Giron/Kiruna. <http://sametinget.se/51857>

¹⁷ I Regeringens proposition 2014/15:44 *Möjligheter till fjärrundervisning* infördes en definition på fjärrundervisning: “Med fjärrundervisning avses en interaktiv undervisning som bedrivs med informations- och kommunikationsteknik där lärare och elever är åtskilda i rum men inte i tid.”

Denna insats bidrar till Sametingets mål som berör samers rätt till utbildning men också på längre sikt till målet om att antalet barn och unga med samiska som förstaspråk ska öka.

VAD	Kvalitativ samiskundervisning via fjärrundervisning
HUR	Skolans huvudmän erbjuder fjärrundervisning, där regelbundna språkbud/språkträffar ingår, till samiska barn. Fjärrundervisningen arrangeras via Sameskolstyrelsen.
VEM	Sameskolstyrelsen Kommunerna (skolans huvudmän),
FINANSIERING	Ytterligare anslag
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	2, 4, 5

INSATS 5: Säkerställa tillgång på samiska lärare och förskollärare

En betydande orsak till att många samiska barn inte får den undervisning de är berättigade till är den stora bristen på samiska lärare och förskollärare. Lärar- och förskolläraryrket är akut och nuvarande system fungerar inte för att göra samiska barn tvåspråkiga, än mindre för att skapa framtida lärare som kan undervisa i och på samiska.

I Sametingets Lägesrapport om de samiska språken 2014 framkommer att Universitetskanslersämbetet har beslutat att Umeå universitet som enda lärosäte i Sverige ska få utfärda ämneslärarexamen i samiska. Sametinget konstaterar dock att det finns ett stort behov även av en klasslärarutbildning för de lägre årskurserna. Ju tidigare insatserna görs, desto starkare språk får eleverna, och att enbart satsa på en samisk ämneslärarutbildning för de högre årskurserna är inte tillräckligt för att säkerställa samiska barns rätt till undervisning i och på sitt språk genom hela sin skolgång.

Det finns med andra ord både ett behov av att snabbt få tillgång till lärare som kan undervisa i och på samiska, men också av att hitta en långsiktig lösning på lärarbristen. Sametinget ser olika lösningar, varav en samisk lärarutbildning är en. I utformandet av en samisk lärarutbildning måste såväl de utbildningsinstitutioner som har ansvar för samisk utbildning, som utbildningsdepartementet vara delaktiga. För att lösa den akuta lärarbristen är bland annat stipendieordningar och andra liknande stimulerande åtgärder nödvändiga, så att till exempel samiska lärarstudenter har möjlighet att komplettera med samiska språk i sin lärarutbildning, eller genom fortbildning av redan utbildade lärare. Sametinget ska inleda ett samarbete med utbildningsdepartementet och de institutioner som har ansvar för samisk utbildning, för att se hur man kan komma vidare i arbetet med att säkerställa tillgången på samiska lärare. Sametinget uppmuntrar de samiska förvaltningskommunerna att tilldela stipendier för samiska studier och på så sätt stimulera tillgången på samiska lärare.

Denna insats bidrar till Sametingets mål som berör samers rätt till utbildning men också på längre sikt till målet om att antalet barn och unga med samiska som förstaspråk ska öka.

VAD	Säkerställa tillgång på samiska lärare och förskollärare
HUR	Sametinget, utbildningsdepartementet och de institutioner som har ansvar för samisk utbildning inleder ett samarbete kring att utforma ett samiskt lärarprogram. Stipendieordningar.
VEM	Sametinget, Utbildningsdepartementet, Sameskolstyrelsen, Kommunerna
FINANSIERING	Ytterligare anslag
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	2, 4, 5

INSATS 6: Ansvar för utvecklande av samiska läromedel för alla nivåer av utbildning

En förutsättning för en fungerande samisk utbildning är att det finns tillgång på läromedel, skrivna på samiska och anpassade för samisk undervisning. I dagsläget råder en brist på läromedel i samiska, men också i andra ämnen på samiska. Sametinget har föreslagit en skola för samer som baserar sig på språkbadsmodeller¹⁸, vilket innebär undervisning på samiska i alla ämnen. Detta betyder att behovet av ämnesböcker på de samiska språken kommer att växa. Sameskolstyrelsen är den myndighet som har uppdraget att utveckla samiska läromedel, men Sameskolstyrelsens ansvar sträcker sig dock bara över grundskolan, medan behovet av läromedel finns för all typ av undervisning, även på gymnasial nivå och för vuxenutbildning. Vidare är behovet också stort för specialpedagogiska läromedel för alla nivåer av utbildning, såsom inläst litteratur. För att kunna arbeta för sammanhållna genomtänkta material i ämnet samiska och andra ämnen från grundskola till gymnasiet, likväl som vuxenutbildning, bör Sametinget utöver Sameskolstyrelsen, ha det övergripande ansvaret för utvecklandet av samiska läromedel.

Denna insats bidrar till Sametingets mål som berör samers rätt till utbildning men också på längre sikt till målet om att antalet barn och unga med samiska som förstaspråk ska öka.

VAD	Ansvar för utvecklande av samiska läromedel för alla nivåer av utbildning
HUR	Regeringen ger Sametinget i uppdrag att utöver Sameskolstyrelsen ha ansvar för utvecklande av läromedel
VEM	Sametinget
FINANSIERING	Ytterligare anslag
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	2, 4, 5

¹⁸ Under insats 3 förklaras vad vi menar med *språkbadsmodeller*.

INSATS 7: Ungdomskampanj "uppmuntran till att välja en samisk utbildningsväg"

I det samiska samhället är behovet av kompetens stort; lärare och pedagoger, språkarbetare, forskare och vård- och omsorgspersonal, utbildade i såväl egen kulturförståelse som samiska språk är helt nödvändiga för att kunna driva det samiska samhället framåt. Genom att uppmuntra samisk ungdom att utbilda sig inom samiska områden kan man på längre sikt bidra med att fylla detta resursbehov. Balto och Kuhmunen skriver att i ett aktionsforskningsprojekt om samisk pedagogik, framkom att samiska lärare var utbildade i en majoritetsanpassad lärarutbildning, utan att ha blivit skolade i sin egen kultur. Författarna menar att vi, med självbestämmandet i fokus, för att motverka kolonisering och främja dekolonisering, behöver omskola oss själva inom vår egen kultur för att kunna vara proaktiva för vår kulturens bästa.¹⁹ För att kunna välja samiska utbildningsvägar behöver samisk ungdom information om vilka utbildningsalternativ med en samisk inriktning som finns, vilka möjligheter till arbete som finns efter avslutad utbildning och vilka behov det samiska samhället har. På så sätt kan vi uppmuntra en ny generation att välja samiska utbildningsvägar och känna mening med sina val.

Sametingets språkcentrum i samarbete med Sametingets ungdomsråd och Sáminuorra initierar en ungdomskampanj för att uppmuntra samisk ungdom att välja en samisk utbildningsväg. Genom denna kampanj får ungdomar information om vilka utbildningar med samisk och samiskspråkig inriktning som finns och på så vis stimulerar denna insats flertalet av Sametingets språkmål, på sikt kan det exempelvis bidra till Sametingets mål om starka traditionella språkdomäner genom att fler samer väljer att arbeta med árbediehtu/árbbemáhtto/árbbiemáhttu/aerpiemaahoe.

VAD	Ungdomskampanj "Uppmuntran till att välja en samisk utbildningsväg"
HUR	Sametingets språkcentrum genomför tillsammans med Sametingets ungdomsråd och Sáminuorra kampanjen.
VEM	Sametinget
FINANSIERING	Sametingets Språkcentrum
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	4, 5, 7, 6, 7, 8, 9, 10

¹⁹ Balto & Kuhmunen, 2014: Máhtáhít iežamet ja earáid- Sámi iešmearrideapmái, našuvdnahuksemii ja jodiheapmái. Čálliid lágádus. Kárášjohka.

3.3 Fungerande utbildning för vuxna

Sametinget har ett långsiktigt mål som säger att alla samer har rätt att utveckla sitt språk utifrån individuella förutsättningar. Detta betyder att de samer som inte kunnat tillgodogöra sig en samisk språkutbildning i grundskolan, som har haft en undermålig utbildning i grundskolan eller som har ett behov att vidareutbilda sig inom sitt modersmål, ska i vuxen ålder ha möjligheten att göra detta. Eftersom statens politik är den bakomliggande orsaken till att samer har förlorat sitt språk, ska inte individen själv belastas genom kostnader i samband med att man vill utbilda sig i samiska. Därför föreslår Sametinget insatser som gynnar och uppmuntrar samer att i vuxen ålder ta tillbaka och/eller stärka sitt språk samt uppmuntrar unga att fortsätta studera samiska språk efter gymnasiet.

INSATS 8: Stipendieordningar för studier i samiska

Idag har man som student i Sverige ingen rätt till extra år av studiemedel om man vill läsa samiska, utan måste ta ett lån och bidrag från det allmänna studiestödet. Detta kan innebära att många studenter inte prioriterar att läsa samiska språk, utan satsar sina studiemedel på att läsa andra kurser och yrkesutbildningar. Som en följd av detta blir den samiskspråkiga kompetensen bristfällig i det samiska samhället inom många yrkeskategorier, som exempel kan lärarutbildningen nämnas. Om samiska lärarstudenter inte har möjlighet att finansiera ett år av ytterligare språkstudier betyder det att de samiska lärarna inte har någon högre utbildning i samiska språk, vilket i sin tur leder till att de inte har kompetens att undervisa i samiska. Det är också nödvändigt att studenter läser rena språkstudier, för att täcka det behov av samiska språkarbetare som finns i det samiska samhället. I dagsläget är det möjligt för svenska studenter som studerar samiska på norsk sida att söka stipendium från Sametinget i Norge. Detta innebär i förlängningen att Norge tar ansvar för samiskans utveckling, även på svensk sida. Det är inte acceptabelt att Norge ska axla en så stor del av ansvaret för samiskans framtid, i alla de samiska länderna, därför bör Sametinget i Sverige ha stipendieordningar för samiska studier på olika nivåer. Det ska vara möjligt att söka stipendier för studier på eftergymnasial nivå. Det ska också vara möjligt för gymnasieelever att ansöka om stipendium för samiska på gymnasienivå som en morot för elever att läsa samiska i sin gymnasieutbildning. Korttidsstudiebidraget som idag administreras via Sametinget ska finnas kvar. Dessutom ska det vara möjligt att söka stipendium för språkinläring via organiserade mentor-lärling-program.

Stipendieordningarna stimulerar till språkstudier, vilket i sin tur bidrar till att fylla det behov av språkresurser som finns i samhället på alla samhällsområden. Att fler väljer att läsa samiska på högre nivå innebär även en skjuts framåt för hela det samiska språket. Därför kan

man på sikt också se att stipendieordningar bidrar till alla Sametingets språkmål, och mer direkt till de mål som handlar om utbildning och språkvård.

VAD	Stipendieordningar för studier i samiska
HUR	Sametinget inrättar permanenta stipendieordningar för samiska språkstudier
VEM	Sametinget
FINANSIERING	Sametinget och ytterligare anslag
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	Alla

INSATS 9: Ett års finansierande av samiska studier för personer i arbetslivet

Många av de samer som redan förlorat sitt modersmål och inte fått tillbaka det genom utbildningssystemet finns idag i arbetslivet. Det är svårt för dem att ha råd och tid att ta tillbaka sitt språk utifrån sina individuella behov. Anledningen till att dessa samiska vuxna har förlorat sitt språk är helt på grund av statens tidigare språkpolitik och därför har regeringen en stor obetald skuld gentemot dessa samer.

För att säkerställa att vuxna som enbart fått bristfällig, om ens någon, undervisning i samiska bör de, exempelvis med den ersättning som motsvarar den arbetslöshetsersättning man skulle vara berättigad till vid arbetslöshet, få studera samiska under ett år. Detta innebär bland annat att många som redan befinner sig i arbetslivet kan ansöka om tjänstledigt för ett års samiska studier, utan att behöva finansiera återtagandet av sitt berövade modersmål privat. Hela åtgärden ska finansieras genom ytterligare anslag och ska administreras av Sametinget. Genom denna insats kommer fler vuxna ha möjlighet att ta tillbaka sitt språk och på så vis uppfyller insatsen framförallt Sametingets mål om att alla samer ska ha möjlighet att återta och utveckla sitt samiska språk utifrån individuella behov, samtidigt som man kan anta att många vuxna är antingen föräldrar eller mor-/farföräldrar och på så vis kan bidra till att fler barn och unga med samiska som förstaspråk ökar.

VAD	Ett års finansierade av samiska studier för personer i arbetslivet
HUR	Sametinget inrättar ett program där det går att ansöka om finansierande av samiskstudier för personer i arbetslivet
VEM	Sametinget
FINANSIERING	Ytterligare anslag
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	4, 5

INSATS 10: Ett särskilt ansvar för kurser för korttidsstudier

En förutsättning för att kunna söka bidrag för korttidsstudier är att relevanta kurser anordnas för samer som inte haft möjligheten att lära sig att tala, läsa och skriva genom utbildningssystemet. Fram till nuläget har inget organiserat kurstillbud arrangerats, utan det har varit upp till olika lärosäten och utbildningsinstitutioner att anordna kurser. Detta innebär till exempel att det på många orter inte alls har arrangerats några alfabetiseringskurser, nybörjarkurser eller liknande. Om inga kurser arrangeras kan ingen heller ta del av medlen för korttidsstudiebidraget, vilket resulterar i att de inte används. Sametinget ser ett behov för att någon har ett övergripande ansvar för arrangerandet av kurser, för att på så sätt säkerställa att de återkommer regelbundet. Sametinget anser att Samernas Utbildningscentrum är en naturlig aktör och bäst lämpat för ett sådant ansvar. Detta betyder inte att Samernas Utbildningscentrum nödvändigtvis ska vara det enda lärosäte som anordnar kurser eller att kurserna ska vara bundna enbart till Jokkmokk. Ansvar för tilldelandet av korttidsstudiebidraget för dessa kurser ligger kvar hos Sametinget. Syftet med korttidskurserna är att fler samer kan tala, läsa och skriva sitt modersmål och bidrar på så vis till att uppfylla Sametingets mål om att alla ska ha möjlighet att utveckla sitt språk utifrån sina individuella förutsättningar.

VAD	Ett särskilt ansvar för kurser för korttidsstudier
HUR	Samernas utbildningscentrum ska ha ett särskilt ansvar för arrangerandet av regelbundna korttidskurser
VEM	Samernas utbildningscentrum, Sametinget
FINANSIERING	Ytterligare anslag
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	4, 5

INSATS 11: Mentor- lärling- program

Samiskt språkcentrum har utifrån erfarenheter av språkrevitaliseringsarbete från andra urfolk utvecklat ett så kallat *mentor-lärling-program* som går ut på att förstaspråkstalare blir mentorer för andraspråkstalande samer. Metoden har testats och genomförts med en sydsamisk grupp, i samarbete med Umeå universitet under projektnamnet Bihkedäjjá, samt i samarbete med Álgguogáhtie med en umesamisk grupp under projektnamnet Báhkadijjá. Mentor-lärling metoden går ut på att en förstaspråkstalande mentor genom enbart muntlig överföring ger språket till en lärling. Detta betyder att det enda kravet för att vara en språkmentor är att man har samiskan som förstaspråk, vilket är ett effektivt sätt att ta vara på de muntliga resurser som finns. Under hösten 2015 påbörjades ett lulesamiskt mentor-lärling-program, i ett samarbete mellan Samiskt språkcentrum och Samernas utbildningscentrum. Detta är väldigt positivt, då det är viktigt att lyckade pilotprojekt kommer till nytta för fler personer. Förutom att fortsätta utvidga mentor-lärling-metoden till alla de samiska språken, behöver programmet göras permanent, så att fler samer har möjlighet att ansluta till det. Samernas utbildningscentrum bör ha ansvaret för att inrätta ett permanent mentor-lärling program. Dessa program bidrar till att uppfylla Sametingets språkmål om att alla samer ska ha möjlighet att utveckla sitt språk utifrån individuella behov och på sikt att fler barn och unga blir förstaspråkstalare.

VAD	Mentor-lärling-program
HUR	Samernas utbildningscentrum ska ha ansvaret för återkommande mentor-lärling-program
VEM	Samernas utbildningscentrum, Sametinget
FINANSIERING	Ytterligare anslag
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	4, 5

3.4 Språkvård

Sametingets språkmål säger att samiskan ska vara synlig i samhället, att alla samer ska kunna använda sig av samiska i alla samhällsområden, samt att offentlig samiska ska vara vårdad och begriplig. Sametinget vill uppmuntra till samiskans användande och på så sätt bekräfta samiskans plats i såväl det samiska som det svenska samhället. För att nå dessa mål är frågor som berör språkvård centrala. På Institutet för Språk och Folkminnen (ISOF) hemsida förklaras språkvård på följande sätt: "Språkvård handlar om att göra ett eller flera språk tillgängliga och lätta att använda för så många som möjligt i ett samhälle. Det ska vara enkelt att ta orden och språksystemet i bruk. Man kan också behöva värna ett språks ställning gentemot andra språk. (...) Förr låg tonvikten i språkvården huvudsakligen på ord- och grammatikvård. I takt med att allt fler skriver allt mer och måste läsa mer i arbetet har behovet av tal- och textvård ökat."²⁰ Samiskan har, utifrån denna beskrivning, likvärdigt behov av språkvård som svenskan. Vidare förklarar ISOF att i takt med att "engelskan gör insteg på allt fler samhällsområden, har språkplanering och språkpolitik blivit särskilt viktigt".²¹ För att dra paralleller till samisk språkvård kan man fråga sig om inte samiska språkens behov av språkvård är än större, eftersom de samiska språken är små och påverkas av majoritetsspråken runtomkring dem.

²⁰ <http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/vad-ar-sprakvard.html>

²¹ Ibid.

INSATS 12: Ett permanent Giellagáldu

Ett gränsöverskridande språksamarbete är en självklarhet för oss som ett folk i olika länder. För att stärka och utveckla ett samnordiskt språkarbete driver sametingen i Sverige, Norge och Finland, genom Samiskt Parlamentariskt Råd (SPR), ett gemensamt språkvårds- och terminologiarbete i projektet Giellagáldu. Giellagáldus verksamhet omfattar språkutveckling, godkännande av terminologi, ortnamn, språknormering och information om språkliga frågor. Eftersom samiska talas i flera länder är det naturligt att språkvårdsarbetet sker i samverkan mellan de olika länderna, för att undvika att språken utvecklas åt olika håll, vilket kan hända när ländernas majoritetsspråk påverkar de samiska språken.

Projektet Giellagáldu finansieras på svensk sida genom interreg-medel som beviljats fram till 2018. Även under föregående projektperiod, finansierades Sveriges deltagande genom projektmedel, huvudsakligen av EU:s Interreg Nord IV-program, delprogram Sápmi. Sametinget ser många utvecklingsmöjligheter med Giellagáldu och att allmänhet och brukare ska kunna involveras mer i arbetet med språkvårdsfrågor. För att säkerställa kontinuiteten i det samiska språkvårds- och normeringsarbetet behövs finansiering säkras i ett långsiktigt perspektiv. De samiska språken har samma behov för språkvårdande arbete som det svenska språket och det är inte hållbart i längden att detta arbete ska genomföras via projektfinansiering. Sametingets målsättning är att arbetet ska permanentas. Samiskt parlamentariskt råd har uppmanat samtliga sameting att arbeta för att permanent finansiering skapas för det samnordiska språkarbetet. Sametinget anser att det är rimligt att varje land finansierar sin del i Giellagáldu och att projektet efter 2018 därför ska finansieras av ytterligare budgetanslag. Ett permanent Giellagáldu är nödvändigt för att kunna uppfylla Sametingets språkmål om vårdad och begriplig offentlig samiska, samiskans synlighet i samhället, att samiskt språkarbete är gränslöst och att Sametinget kan agera som förebild i det samiska språkarbetet.

VAD	Ett permanent Giellagáldu
HUR	Sametinget inrättar en permanent enhet för Giellagáldu
VEM	Sametinget SPR
FINANSIERING	Ytterligare anslag
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	3, 6, 8, 9

INSATS 13: Sametinget har ansvaret för auktorisering av samiska tolkar och översättare

För att samiska individer ska kunna kommunicera på samiska med kommuner och myndigheter behövs tolkar och översättare som arbetar efter överenskomna principer. Genom auktorisering av samiska översättare och tolkar kan man säkerställa kvalitetsnivån på översättnings- och tolkjobb. Kammarkollegiet är den myndighet som auktoriserar tolkar och översättare. Bestämmelserna regleras i Förordning om auktorisation av tolkar och översättare (1985:613). När denna förordning skrevs fanns inte Sametinget, och därmed ingen samisk myndighet som kunde ta ansvaret för auktorisering av samiska tolkar och översättare. Eftersom Sametinget strävar efter språkligt självbestämmande och är ledande i det samiska språkarbetet, så är det naturligt att ansvaret för auktorisering av samiska tolkar och översättare ska ligga hos Sametinget. Genom att Sametinget övertar detta ansvar från Kammarkollegiet så kan även kvaliteten på tolkning och översättningsarbeten säkras och på så sätt bidra till Sametingets mål om en vårdad och begriplig samiska.

VAD	Sametinget har ansvaret för auktorisering av samiska tolkar och översättare
HUR	Regeringen överför ansvaret för auktorisering av samiska tolkar och översättare från Kammarkollegiet till Sametinget
VEM	Sametinget
FINANSIERING	Ytterligare anslag
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	1, 2, 9

INSATS 14: Sametinget granskar och godkänner samiska ortnamn

Ortnamn är en samlingsterm för geografiska namn, administrativa indelningar och andra områden, samt namn på gårdar, samhällen, visten och kommuner. Samiska ortnamn har genom tiderna förvrängts från sin ursprungsform, översatts eller helt ersatts av andra ortnamn. Sedan år 2000 finns i kulturmiljölagen en paragraf som stadgar att "god ortnamnsed" skall beaktas vid statlig och kommunal ortnamnsverksamhet. Detta innebär bland annat att man inte får ändra hävdvunna ortnamn utan starka skäl. Vidare ska ortnamn normalt stavas enligt vedertagna regler för svensk språkriktighet. Ortnamn på svenska, finska, meänkieli och samiska ska samtidigt användas i våra flerspråkiga områden.²² Idag har Institutet för språk- och folkminnen (ISOF) granskningsansvaret för ortnamn, och Lantmäteriet beslutar om ortnamn efter rekommendation från ISOF. Den statliga utredningen *Att återta mitt språk*²³ föreslår att Sametinget bör vara den myndighet som i ett slutligt steg avgör samiska ortnamn. Sametinget delar denna uppfattning och strävar efter ett användande av samiska ortnamn enligt god ortnamnsed, för att säkerställa att de samiska ortnamnen blir korrekt använda och på så vis uppfylla Sametingets språkmål angående en vårdad och begriplig offentlig samiska. Vidare finns ett självbestämmandeperspektiv i frågan, det arbete som görs angående samiska ortnamn bör vara samlat i en samisk myndighet och på så vis bidrar denna insats både till Sametingets språkmål om språkligt självbestämmande, men också till att Sametinget agerar som förebild på hur samiskan används, värdesätts och stärks i samhället.

VAD	Sametinget granskar och godkänner samiska ortnamn
HUR	Regeringen överför ansvaret för granskning av samiska ortnamn till Sametinget
VEM	Sametinget
FINANSIERING	Ytterligare anslag
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	1, 9, 10

²² <http://www.lantmateriet.se/sv/Kartor-och-geografisk-information/Ortnamn/Lag-om-ortnamn-och-god-ortnamnsed/>

²³ SOU 2006:19

INSATS 15: Dokumentering och revitalisering av traditionell kunskap och språk

Árbediehtu/árbbemáhtto/árbbiemáhttu/aerpiemaahoe, traditionell samisk kunskap är vår, samernas, kunskap och erfarenhet av naturen och vår omgivning och överförs främst genom deltagande, observationer och muntliga traditioner. Traditionella samiska näringar och aktiviteter, såsom renskötsel, duodji, jakt och fiske och nyttjande av den lokala naturmiljön, har varit och är ännu starka och viktiga språkdomäner. Dessa domäner utgör en särpräglad begreppsvärld med egna nästintill oöversättliga terminologier för bland annat väder, naturformationer, snö samt renen och dess behov. Eftersom svenskan också påverkar och till viss del börjar ta över samiskans plats även i dessa traditionella domäner är insatser för främjande och dokumenterande av *árbediehtu/árbbemáhtto/árbbiemáhttu/aerpiemaahoe* och traditionella språkdomäner är nödvändiga, liksom revitalisering av språket i de områden där det redan gått förlorat. I Sametingets policydokument för traditionell kunskap skrivs:

För det samiska samhället är det viktigt att arbetet med att vidareförmedla och dokumentera *árbediehtu/árbbemáhtto/aerpiemaahoe* fortsätter, eftersom basen för våra unika kulturer, språk och levnadsätt finns där. Det är ett arbete som ska prioriteras högt av såväl enskilda samer, forskare, politiker, institutioner, organisationer och andra, därför att den traditionella kunskapen i nuläget utsätts för en kunskapserosion som går fort. Just nu lever de första generationerna av samer som förlorar mer samisk traditionell kunskap än vad de producerar, en utveckling som vi anser måste bromsas upp och förändras. Det sker bäst genom olika sätt, bland annat genom att fler får förutsättningar att genomföra egna projekt.²⁴

Eftersom samisk traditionell kunskap är ett brett område är det nödvändigt att använda sig av olika metoder i arbetet med *árbediehtu/árbbemáhtto/árbbiemáhttu/aerpiemaahoe* och att dela ansvaret på olika samhällsaktörer. Sametinget har ett policydokument kring traditionell kunskap i vilken betonas vikten av så kallat "in-situbevarande", nämligen att traditionell kunskap bevaras och överförs genom att den traditionella aktiviteten upprätthålls. Det är i de sammanhangen den traditionella kunskapen används i sin kontext, till skillnad från så kallat "ex-situbevarande" som egentligen innebär alla insatser där dokumentation av traditionell samisk kunskap pågår. När det kommer till ex-situbevarande av *árbediehtu/árbbemáhtto/árbbiemáhttu/aerpiemaahoe* och språk ska Sametinget, främst genom Samiska språkcentrum arbeta för att bevara samiska traditionella terminologier. Detta kan ske dels genom dokumentationsarbete, men också genom att höja intresset och medvetenheten kring traditionella samiska fackspråk genom konferenser och kurser. In-situbevarande av traditionella samiska terminologier kan ske genom mentorskap, där mentorer vidareförmedlar sin kunskap till andra genom praktiskt arbete. Samernas utbildningscentrum är en naturlig aktör i arbetet med anordnandet av såväl kurser som

²⁴ *Árbediehtu* – Sametingets policydokument för traditionell kunskap.

mentorsprogram. Denna insats uppfyller Sametingets språkmål om starka traditionella språkdomäner.

VAD	Dokumentering och revitalisering av traditionell kunskap och språk
HUR	Dokumentering av traditionella terminologier. Kurser anordnas. Mentorskap mellan äldre och yngre.
VEM	Sametinget, Samiska språkcentrum, Samernas utbildningscentrum
FINANSIERING	Ytterligare anslag
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	7

3.5 Media

Media är en särskilt viktig domän för det samiska språket, då samisk media fungerar statushöjande, utvecklande och normerande för språket. Då TV-program och filmer är bland de viktigaste nya domänerna för språk och för samiskans framtid är det helt nödvändigt att samiska barn får höra sitt språk i andra sammanhang än hemmet och skolan, för att de ska utvecklas och fortsätta använda språket. Sametinget har antagit en mediepolitisk handlingsplan, 2013, vilken hänvisas till för en helhetlig bild för Sametingets mediepolitik. Språkpolitiskt handlingsprogram kompletterar med insatser som tillkommit sedan det mediepolitiska handlingsprogrammet antogs.

INSATS 16: "Samiflix"- en samnordisk plattform med samisk medieproduktion

Produktion av samisk media, filmer och dokumentärer är relativt liten och fördelad över flera länder. Det som produceras är av intresse för den samiska allmänheten lång tid efter det visats på TV. Samiska produktioner är dock samlade på flera olika nätsidor såsom SVT Play, NRK nett-tv och Youtube, om de alls är digitaliserade. Program som produceras i respektive samiskt land är inte alltid tillgängliga för samer i de andra länderna. Ett exempel på detta är NRK:s sydsamiska barnprogram *Laara & Leisa* vilken inte var tillgänglig för tittare på svensk sida via NRK nett-tv, då programmet publicerades.²⁵ Detta är beklagligt eftersom en stor del av de sydsamiska barnen finns på svensk sida. I skrivande stund finns första säsongen av *Laara & Leisa* på YouTube, däremot kan barn på svensk sida inte se den andra säsongen eftersom den enbart ligger på NRK:s webbplats.

På Sametingets nordsamiska språkkonferens i Kiruna, 2014, lanserades ett förslag om en underhållningssida på samiska som kan främja språkanvändningen bland barn och ungdomar, likt ett Netflix på samiska, Samiflix. I USA finns en samlingssida med filmer, tv-serier och dokumentärer med urfolksfokus som kallas Nativeflix. För att möjliggöra en uppstart av en nätplattform, där samisktalande användare ska få tillgång till samiskspråkig produktion, behöver frågor om såväl finansiering som rättigheter klargöras. Samiskt parlamentariskt råd kan föra en dialog med de berörda ländernas public service-företag samt regeringar, för att utreda dessa frågor. Sametinget på svensk sida lyfter frågan till SPR, så att arbetet påbörjas. Sametingets strävan är att det för samiskspråkiga ska vara enkelt och lättillgängligt att titta på samiska program och filmer, i linje med Sametingets språkmål om att Samiskt språkarbete är gränslöst och att samiskan är synlig i samhället. Media är som sagt också en viktig domän och ett effektivt redskap för att stimulera språkutvecklingen för såväl barn, unga och vuxna och därför är tillgängliga samiska mediaproduktioner viktiga för att

²⁵ Lägesrapport: *De Samiska språken i Sverige 2014*. Samiskt språkcentrum, Sametinget i Sverige, 2015.

uppnå Sametingets språkmål om att alla samer ska ha möjlighet att återta och utveckla sitt språk och att antalet barn och unga med samiska som förstaspråk ökar. Insatsen bidrar också till målet om de samiska språkens synlighet i samhället.

VAD	"Samiflix"- en samnordisk plattform med samisk medieproduktion
HUR	SPR för vidare dialog med ländernas regeringar angående finansiering och rättigheter av produktioner.
VEM	SPR
FINANSIERING	SPR
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	4, 5, 6, 8

INSATS 17: SR/SVT/UR:s ansvar för de samiska språken tydliggörs i sändningstillstånden

I Sametingets mediepolitiska handlingsprogram påpekas att public service-företagens ansvar gentemot de samiska språken måste klargöras tydligare, mot bakgrund av att samerna är urfolk i Sverige. Sveriges Television, Sveriges Radio och Utbildningsradion är public service-företag vars sändningstillstånd utfärdas av regeringen. I nuvarande sändningstillstånd för SVT/SR (§12) och UR (§13), som gäller åren 2014-2019, skrivs angående minoritetsspråk att:

SVT:s/SR:s/UR:s samlade programutbud på de nationella minoritetsspråken samiska, finska, meänkieli och romani chib samt på teckenspråk ska, sammantaget med SR:s/SVT:s/ och UR:s utbud, öka årligen jämfört med 2013 års nivå. Ökningen ska vara betydande. (...) SVT/SR/UR ska ha en dialog med de berörda grupperna. ²⁶

Hur mycket samiska som ska höras i public service- företagens sändningar specificeras inte mer. Detta kan jämföras med NRK:s stadgar som angående samiska lyder:

§14 b. NRK skal bidra til å styrke norsk og samisk språk, identitet og kultur. (...) NRK skal ha daglige sendringer for den samiske befolkning.

§15 i. NRK skal ha daglige norskspråklige programmet for barn under 12 år, jevnlig norskspråklige programmer for unge, og jevnlig programmer for barn og unge på samisk.

Vidare nämns inte i SVT, SR och UR:s sändningstillstånd något om det språkvårdande ansvaret företagen har för de samiska språken, det nämns inte heller att det finns flera samiska språk i Sverige. Om svenska står däremot att: "SVT/SR/UR har ett särskilt ansvar för det svenska språket och dess ställning i samhället. Språkvårdsfrågor ska beaktas i verksamheten."

Lika viktigt är det att de samiskspråkiga sändningarna har hög kvalité och att samiskan är vårdad och begriplig, i linje med Sametingets mål om offentlig samiska. De samiska språkens behov av språkvård bör beaktas i public service-företagens verksamhet, på samma sätt som svenskan, för att upprätthålla den goda kvalité som public service- produktioner ska hålla. Mot bakgrund av detta ska public service-bolagen åläggas ett större ansvar för samiska språket och kulturen, på samma sätt som NRK har det i Norge. Att utöka resurserna för samisk public-service bidrar till Sametingets språkmål om de samiska språkens synlighet och är en självklarhet med hänsyn till Sametingets språkmål om att samiskan är ett av Sveriges huvudspråk. Public-services ansvar för de samiska språken och kulturen ska skrivas in särskilt i sändningstillstånden, i enlighet med mediepolitiskt handlingsprogram.

²⁶ SVT, SR och UR har separata sändningstillstånd men med samma formuleringar i dessa paragrafer.

Dessutom ska en ambitiös och tydlig målsättning som rör de samiska språken och kulturen skrivas in. Både sändningstid och resurser måste öka för att samiskt Public service ska kunna spegla bredden av alla aktiviteter som berör utvecklingen av det samiska samhället. Utgångspunkten bör vara att det som gäller för svenska också gäller för samiska.

VAD	SR, SVT och UR:s ansvar för de samiska språken tydliggörs i sändningstillstånden
HUR	Kulturdepartementet ska förtydliga SVT, SR och UR:s ansvar för de samiska språken och kulturen i bolagens respektive sändningstillstånd
VEM	Regering genom kulturdepartementet
FINANSIERING	Regering genom kulturdepartementet
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	3, 6, 9

3.6 Sametinget

Eftersom Sametinget har en ledande roll i det samiska språkarbetet måste vi själva lägga ribban för det samiska språkarbetet, eftersom det återspeglas i samhället och på så sätt också blir normgivande. Sametinget har ett ansvar för attityder gentemot samiskan och vilken status samiskan har i det samiska samhället. Genom Sametingets språkarbete kan vi sätta fokus på språkfrågan och uppmuntra den enskilda sammen att ta ansvar för språkens fortsatta utveckling. Sametinget har en viktig roll i statushöjandet av språket. Att begära att andra samhällsinstanser och myndigheter ska bistå med information på samiska om vi själva inte gör det, håller inte. Därför är det viktigt att språkarbetet i Sametinget sker på ett medvetet plan. I detta kapitel presenteras insatser vi i Sametinget ska arbeta med i vår egen organisation.

INSATS 18: Fastställa mål för och leda det samiska språkarbetet

Sametinget strävar efter språkligt självbestämmande, att vi själva ska kunna utforma vår språkpolitik med våra egna medel, och på vis leda det samiska språkarbetet. För att göra detta behöver Sametinget med jämna mellanrum fastställa mål för det samiska språkarbetet, genom språkpolitiskt handlingsprogram som utarbetas av Sametingets språknämnd och godkänns av plenum. Sametingets språkmål ska ses som Sametingets långsiktiga målbild medan det språkpolitiska handlingsprogrammet är de insatser som plenum prioriterar för var mandatperiod. Kansliet ska arbeta fram strategier som möjliggör genomförandet av handlingsprogrammet och ha språkmålen i medvetande i sitt arbete. Det är även Sametingets ansvar att förankra det språkpolitiska handlingsprogrammet bland de berörda. Det språkpolitiska handlingsprogrammet ska vara ett levande dokument, vilket innebär att språkmålen ska mätas och revideras allt eftersom språkarbetet utvecklas.

VAD	Fastställa mål för och leda det samiska språkarbetet
HUR	Genom språkpolitiskt handlingsprogram
VEM	Plenum utifrån språknämndens förslag
FINANSIERING	Sametinget
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	Alla

INSATS 19: Sametingets språkstrategi

Sametinget har antagit en motion ”Sametinget - en samiskspråkig arena” (M423) som yrkade att Sametinget ska ta fram en strategi och tidsplan med syfte att göra Sametinget till en samiskspråkig arena. I motionen skrivs:

Sametinget bör målmedvetet genom en handlingsplan med uppsatta tidsbestämda mål övergå till att bli en samiskspråkig arena där samiska är arbetsspråk på möten i Sametingets plenum, styrelser och nämnder, samt Sametingets kansli. Detta kan göras genom att samtliga tjänstemän och politiker genom riktade åtgärder och språkstöd blir samisktalande inom en rimlig tid. Det bör ingå i uppdraget som tjänstemän och politiker att lära sig använda samiska. Sametingets arbete med detta kan därmed också bli vägledande för andra samiska arbetsplatser.

Detta innebär konkret bland annat att samerna ska kunna kommunicera på sitt språk med Sametinget, såväl muntligt som skriftligt, och att all information från Sametinget ska finnas på samiska. Under såväl plenum som andra möten ska samiska kunna användas obegränsat, både muntligt som skriftligt. Besökande ska mötas av samiska och samiskan ska vara väl synlig på Sametinget.

Sedan motion 423 antogs har inte arbetet med en språkstrategi fungerat tillfredsställande och därför finns ett behov av att följa upp arbetet. Sametingets språkstrategi ska ange hur Sametinget internt ska arbeta för att uppnå Sametingets språkmål i sin egen verksamhet. Strategin ska föreslå hur den samiska språkanvändningen på Sametinget ska öka med strategier för såväl den politiska delen samt för kansliet. Denna strategi försäkrar också att språkperspektivet behandlas i alla frågor Sametinget jobbar med. På så vis är det möjligt för Sametinget att arbeta med språket på ett medvetet plan. Plenum uppdrar därför åt kansliet att arbeta med och redogöra för arbetet med en språkstrategi för Sametinget. Språknämnden är den ansvariga nämnden för språkfrågor i Sametinget och är därför de som har ansvaret att följa upp arbetet med språkstrategin.

VAD	Sametingets språkstrategi
HUR	Kansliet får i uppdrag att följa upp samt redogöra för arbetet med språkstrategi för Sametinget. Språknämnden har i uppdrag att följa upp kansliets arbete.
VEM	Sametinget
FINANSIERING	Sametinget
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	Alla

INSATS 20: Inrätta samiskt språkcentrum på nord-, lule-, och umesamiskt område

För små hotade språk i världen finns få eller inga självklara arenor där de får frodas och utvecklas naturligt. Inte heller samiskan på svensk sida har många naturliga arenor, utan svenskan har tagit samiskans plats i de flesta domäner. Eftersom allt för många samer inte fått möjligheten att lära sig samiska via utbildningssystemet behövs effektiva språkinlärningsmetoder. Då det sällan finns färdiga metoder som kan användas rakt av för samiska språk, måste dessa tas fram och utvecklas. Många av de språkrevitaliseringsinsatser som Sametinget kan arbeta med kan genomföras i Språkcentrums regi. Språkcentrum ska aktivt främja och stimulera användning av samiska i samhället, bistå med sakkunskap och utveckla metoder för att stärka enskildas förutsättningar att bruka och återta det samiska språket samt sprida kunskap om revitalisering. Insatser som riktar sig till barn och ungdomar ska prioriteras särskilt. Samiskt språkcentrum har en viktig roll i att arbeta fram och testa kreativa och nytänkande metoder för språkrevitalisering.

Idag finns Samiskt språkcentrum i Staare och Dearn, men behov av språkrevitaliseringsinsatser finns i hela det samiska området. Det är nödvändigt att alla revitaliseringsinsatser utgår ifrån de olika språkens olika behov. Det som är viktigt att fokusera på i vissa områden kan vara av mindre betydelse i andra områden och olika språk kan ha olika utmaningar och målsättningar. För att få ett brett och fungerande revitaliseringsarbete på alla de samiska språken är därför inrättandet av samiska språkcentra i nord-, lule-, och umesamiskt område prioriterat. Samiskt språkcentrum är ett av Sametingets viktigaste redskap i vårt eget arbete för att uppnå Sametingets språkmål och på sikt bidrar Språkcentrum till alla Sametingets språkmål, men framförallt målen som handlar om utbildning i språk, språkens synlighet, arbete med traditionella språkdomäner, gränslöst språkarbete och att Sametinget själva agerar som förebild i det samiska språkarbetet. Det är viktigt att Samiskt språkcentrum har resurser för att nå ut till så många samer som möjligt och kunna bidra till revitaliseringen av alla samiska språk. Inrättande av språkcentrum på nord-, lule-, och umesamiskt område bidrar till att stärka samiskans ställning i samhället generellt men framförallt öka revitaliseringen, specifikt på dessa områden.

VAD	Inrätta samiskt språkcentrum på nord-, lule-, och sydsamiskt område
HUR	Sametinget inrättar språkcentrum på nord-, lule-, och umesamiskt område
VEM	Sametinget
FINANSIERING	Ytterligare anslag
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	4, 5, 6, 7, 8, 10

INSATS 21: Sámás muinna/ Sámásta mujna/ Sámásth mujna/ Saemesth munnjien - kampanj

Sametinget i på norsk sida initierade år 2013 en kampanj som kallades *Sámás muinna/Sámásta mujna/ Saemesth munnjien*. Målsättningen med kampanjen var att den samiska språkanvändningen ökar, att fler pratar samiska, att samiska används på fler arenor, att samiskan blir synlig och att förståelsen för hur viktig samiskan är ökar i samhället.²⁷ Kampanjens målgrupp var särskilt unga samer och ett antal samiska ungdomar blev utnämnda som språkambassadörer med uppgift att synliggöra samiskan i sociala medier, närmare bestämt på instagram under hashtaggen #sámásmuinna #sámástamujna #saemesthmunnjien. Även norska Sametingets politiker, med nuvarande president Aili Keskitalo i spetsen har visat stort engagemang och *Sámás muinna/ Sámásta mujna/ Saemesth munnjien* har tagits väl emot av det samiska samhället. Produkter såsom knappar och armband med kampanjens motto och små språkparlörer och videoklipp är något som utkommit i samband med kampanjen.

När Sametinget på norsk sida nu har avslutat sin kampanj är det på sin plats att Sametinget på svensk sida tar över stafettpinnen för att fortsätta revitaliseringsinsatsen. Målsättningen med att överta denna kampanj, är att samiskan blir mer synlig och att fler ungdomar använder samiska i fler sammanhang, också på svensk sida, även om kampanjer som dessa är gränslösa till sin natur. Genom kampanjen har även Sametingets politiker möjlighet att visa sitt stöd och engagemang för det samiska språkarbetet genom att tillsammans med unga språkambassadörer fronta det samiska språket via sociala medier och media mot samhället i sin helhet. Sametinget i Sverige ska initiera *Sámás muinna/ Sámásta mujna/ Sámásth mujna/ Saemesth munnjien* med unga språkambassadörer från svensk sida. Genom ett formellt överlämnande från Sametinget i Norge till Sametinget i Sverige påbörjas kampanjen. Samiskt språkcentrum ansvarar för koordineringen av kampanjen i ett startskede, men för kampanjens utvidgande behövs extern finansiering.

Sámás muinna/ Sámásta mujna/ Sámásth mujna/ Saemesth munnjien – kampanjen bidrar till Sametingets språkmål om språkarbetets gränslöshet, språkets synlighet i samhället, till positiva attityder som kan uppmuntra fler att återta och lära språket och fler barn och unga i framtiden blir förstaspråkiga i samiska. Genom att lyfta en språkkampanj agerar Sametinget också som förebild till hur språket används, värdesätts och stärks i samhället.

²⁷ <https://www.samedigge.no/Giella/Samasta-mujna>

VAD	Sámás muinna/ Sámásta mujna/ Sámásth mujna/ Saemesth munnjen- kampanj
HUR	Sametinget på norsk sida överlämnar sin kampanj formellt till Sametinget på svensk sida, som genom nya språkambassadörer och sina politiker frontar kampanjen. Samiskt språkcentrum har samordningsansvaret för kampanjen
VEM	Sametinget på svensk sida
FINANSIERING	Samiskt språkcentrum och ytterligare anslag
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	4, 5, 6, 8, 10

INSATS 22: Attitydarbete om samiskan

Negativa attityder gentemot samiskan har fått frodas genom historien fram till i dag. Samiskan har ansetts vara ett mindre viktigt språk och dessa attityder har slagit rot både hos majoritetsbefolkningen men också hos oss själva. Vi har lärt oss att samiska inte är användbart som språk i offentliga sammanhang, i kontakt med myndigheter eller samhället i övrigt, som ett informationsspråk, som ett språk som används i media eller ett undervisningsspråk. Det har även genom historien funnits hållningar och negativa attityder gentemot flerspråkighet, som ifrågasätter om det är möjligt att bygga ett flerspråkigt samhälle och menar att i en kompromiss är det alltid det språk som talas av färre som ska ge vika i fördel för majoritetens språk. Nu när tiderna förändrats till vårt språks fördel och våra språkliga rättigheter har stärkts genom lagar och internationella konventioner, kan trots detta strukturer som omöjliggör användande av vårt språk i samhället finnas kvar, likaväl som de negativa attityderna. Dessa strukturer och negativa attityder gentemot samiska och flerspråkighet utgör ett hinder för språkets utveckling och det samiska språkarbetet. Därför är det viktigt att på ett medvetet plan arbeta med att synliggöra dessa attityder och deras ursprung för att kunna bryta ned dem. Sametinget ska därför prioritera arbetet med attityder, hur vi kan komma ifrån attityder som är skadliga för vårt språk och dess utveckling och hur vi säkerställer att samiskan blir normen på Sametinget och i det samiska samhället. Sametinget kan påverka sina egna attityder, men uppmanar även andra; det allmänna och särskilt andra förvaltningsmyndigheter såsom kommuner och landsting att arbeta med attityder kring samiska och flerspråkighet. Genom att goda attityder gentemot de samiska språken får frodas kommer det vara lättare att uppnå Sametingets språkmål, därför kan denna insats vara en del i uppfyllandet av alla målen.

VAD	Attitydarbete om samiskan
HUR	Sametinget prioriterar arbete med attityder gentemot samiskan och uppfordrar även andra förvaltningsmyndigheter att göra detsamma
VEM	Sametinget Kommuner, landsting och andra myndigheter
FINANSIERING	Sametinget Kommuner, landsting och andra myndigheter
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	Alla

INSATS 23: Kartläggning av samiska språken

Sametinget i samarbete med Umeå universitet har under våren 2015 utfört en förstudie om de samiska språken. I förstudien föreslås en kartläggning av de samiska språken. Modellen för kartläggningen som föreslås är uppdelad i två faser: 1. Förutsättningar för användning av samiska språk och 2. Individens användning av samiska språk. I den första fasen fokuserar kartläggningen på vilka förutsättningar individer har för att använda samiska språk på samhälls- och individnivå och för att få tillgång till språkrättigheter. I den andra fasen ligger fokus på hur individer använder, eller inte använder samiska språk, deras språkliga miljöer, inom vilka domäner och situationer språken används eller saknas samt attityder till språken.²⁸

Sametinget anser att en kartläggning ger förutsättningar att förstå bland annat hur samiska språk används i Sverige samt vilka möjligheter som finns för språkanvändningen. Kartläggningens metoder kan också vara användbara för att mäta vissa av Sametingets språkmål. I dagsläget är förstudien inlämnad till regeringen med att ta ställning till om den föreslagna kartläggningen av de samiska språken ska kunna genomföras utifrån den utarbetade förstudien.

VAD	Kartläggning av samiska språken
HUR	Sametinget genomför föreslagen kartläggning
VEM	Sametinget
FINANSIERING	Ytterligare anslag
SPRÅKMÅLUPPFYLLELSE	2, 3, 4, 5, 6

²⁸ Förstudie: Kartläggning av de samiska språken. Samiskt språkcentrum, Sametinget i Sverige, Umeå Universitet, 2015.

Utdrag ur konventions- och deklarationstexter

En sammanställning av befintliga internationella konventioner och deklarationer samt andra instrument som Sverige undertecknat som bekräftar det samiska folkets rätt till självbestämmande, icke-diskriminering och specifikt språkliga rättigheter.

FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter

Artikel 1

1. Alla folk har rätt till självbestämmande. Med stöd av denna rätt får de fritt bestämma sin politiska ställning och fritt fullfölja sin ekonomiska, sociala och kulturella utveckling.
2. Alla folk får för sina egna syften fritt förfoga över sina egna naturrikedomar och naturtillgångar, men det får inte ske till men för förpliktelser som härrör från det internationella ekonomiska samarbetet som vilar på principen om det gemensamma intresset och den internationella rätten. Ett folk får inte i något fall berövas sina möjligheter till försörjning.
3. Konventionsstaterna, däribland de stater som har ansvaret för förvaltning av icke-självstyrande områden och förvalterskapsområden, skall medverka till att rätten till självbestämmande förverkligas och skall respektera denna rätt i överensstämmelse med bestämmelserna i Förenta nationernas stadga.

Artikel 2

2. Konventionsstaterna åtar sig att garantera att rättigheterna i denna konvention utövas utan diskriminering av något slag på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationell eller social härkomst, egendom, börd eller ställning i övrigt.

Artikel 13

1. Konventionsstaterna erkänner rätten för var och en till utbildning. De är överens om att utbildningen skall syfta till att till fullo utveckla människans personlighet och insikten om dess värde och att stärka respekten för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. Konventionsstaterna är vidare överens om att var och en genom utbildning skall kunna delta effektivt i ett fritt samhälle och främja förståelse, tolerans och vänskap mellan alla nationer och alla rasgrupper, etniska grupper och religiösa grupper samt främja Förenta nationernas verksamhet för att bevara freden.

FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter

Artikel 27

I de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter, skall de som tillhör sådana minoriteter inte förvägras rätten att i gemenskap med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, bekänna sig till och utöva sin egen religion och använda sitt eget språk.

FN:s deklaration om urfolks rättigheter

Artikkel 13

1. Álggoálm mugijn le riektá ietjasa histávraáv, gielav, njálmálasj subttasij, filosofiajt, ietjasa tjállemvuogev ja girjálásjvuodav ælláskahttet, adnet, ávddánahttet ja boahte buolvajda dáv vaddet, ja siján le aj riektá mierredit ja bisodit ietjasa namájt bájkálasj sebrudagájda, bájkijda ja ulmutijda.
2. Stáhta galggi dábmariis dájmájt jáhtuj biedjat váj dát riektá suodjaluvvá ja jut álggoálm muga ietja galggi dádjadit ja dádjaduvvat politihkalasj, riektálasj ja háldaduslasj prosessajn, dárbo milta dálkáj jali ietjá vuogas láhkáj

Artikkel 13

1. Urfolk har rett til å gjenopplive, bruke og utvikle sin historie, sitt språk, sine muntlige overleveringer, sine filosofier, sitt skriftsystem og sin litteratur, og å videreføre samme til nye generasjoner, og har også rett til å fastsette og beholde sine egne navn på og betegnelser for lokalsamfunn, steder og personer.
2. Statene skal treffe effektive tiltak for å sikre vern av denne rettigheten og også for å sikre at urfolk selv kan forstå og bli forstått i politiske, rettslige og forvaltningsmessige prosesser, om nødvendig ved hjelp av tolk eller på annet hensiktsmessig vis

FN:s konvention om barnets rättigheter

Artikel 30

I de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter eller personer som tillhör en urbefolkning skall ett barn som tillhör en sådan minoritet eller urbefolkning inte förvägras rätten att tillsammans med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller att använda sitt eget språk.

FN:s Konvention om biologisk mångfald (CBD)

Artikel 8j

med förbehåll för dess nationella lagstiftning respektera, bevara och bibehålla kunskaper, innovationer och sedvänjor hos ursprungliga och lokala samhällen med traditionella livssätt

som är relevanta för bevarandet och det hållbara nyttjandet av biologisk mångfald, och främja en bredare tillämpning av dessa, med godkännande och deltagande av innehavarna av sådana kunskaper, innovationer och sedvänjor, samt främja rättvis fördelning av nyttan som uppkommer vid utnyttjandet av sådana kunskaper, innovationer och sedvänjor.

Europeisk stadga om landsdels- eller minoritetsspråk

Huvudsyftet med Europeisk stadga om landsdels- eller minoritetsspråk är att skydda Europas kulturella mångfald. Stadgan bygger på insikten att det i dag finns ett stort antal minoriteter som lever i Europa och att vissa av dessa minoriteters språk hotar att försvinna. Av inledningen till stadgan framgår bl.a. att undertecknande stater anser att värnandet om historiska landsdels- och minoritetsspråk bidrar till att upprätthålla och utveckla Europas kulturella rikedom och traditioner. Rätten att få använda landsdels- eller minoritetsspråk i det privata och offentliga livet är en omistlig rättighet som stämmer överens med principerna i Förenta Nationernas internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter och med andan i Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna.

Enligt Europeisk stadga om landsdels- eller minoritetsspråk krävs det att ett landsdels- eller minoritetsspråk ska ha använts av hävd i ett visst territorium inom en stat (s.k. historisk geografisk anknytning) av medborgare i staten, och att språket ska skilja sig från det officiella språket. Vidare ska språket talas av ett tillräckligt stort antal personer så att det motiverar olika åtgärder för skydd och främjande. Om ett språk inte skulle uppfylla kravet på historisk geografisk anknytning är det att betrakta som ett territoriellt obundet språk. För territoriellt obundna språk är skyddsnivån lägre och mer allmänt. Samiska uppfyller kravet på historisk geografisk anknytning i Sverige.¹

Europarådets ramkonvention till skydd för nationella minoriteter

Konventionens syfte är att skydda nationella minoriteters fortlevnad. Konventionen innehåller bestämmelser som garanterar minoriteter en rad grundläggande mänskliga rättigheter och friheter: bl.a. skydd från diskriminering, fientlighet och våld, mötes-, förenings-, yttrande-, tanke-, samvets- och religionsfrihet och åsikts- och yttrandefrihet på det egna språket. Staterna som tillträtt konventionen åtar sig vidare att erkänna att den som tillhör en nationell minoritet har rätt att fritt och utan ingripande använda sitt minoritetsspråk privat och offentligt, och såväl muntligt som skriftligt.² Artiklar som specifikt omnämner nationella minoriteters språk och utbildning är artikel 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13 och 14.

¹ Text hämtad från websida: <http://www.manskligarattigheter.se/sv/vem-gor-vad/europaradet/europeisk-stadga-om-landsdels-eller-minoritetssprak>

² Text hämtad från websida: <http://www.manskligarattigheter.se/sv/vem-gor-vad/europaradet/ramkonventionen-till-skydd-for-nationella-minoriteter>

Nordiska rådets Deklaration om nordisk språkpolitik

Denna konvention är utformad av Nordiska Ministerrådet med syfte att utgöra grunden för en samlad, långsiktig och effektiv språkpolitiskt insats och att förverkliga de långsiktiga språkpolitiska målen i deklARATIONEN om nordisk språkpolitik samt en nordisk språkpolitik som ska säkra helheten och sammanhanget i Nordiska Ministerrådets språksatsningar. I deklARATIONEN i sin helhet understryks Nordens flerspråkighet där samiska med dess varieteter omnämns som ett av Nordens samhällsbärande språk, det vill säga ett språk som används för officiella ändamål såsom undervisning och lagstiftning. Mer specifikt tar deklARATIONEN sin utgångspunkt i att alla nordbor har rätt att bland annat tillägna sig ett samhällsbärande språk i tal och skrift och att bevara och utveckla sitt modersmål och sitt nationella minoritetsspråk. Bland målen omnämns att bland annat att alla nordbor kan läsa och skriva på det eller de språk som fungerar som samhällsbärande i det område där de bor samt att alla nordbor ska ha grundläggande kunskaper om språkliga rättigheter.

Utkast till Nordisk samekonvention

Kapitel III handlar om samiskt språk och kultur, där framförallt artiklarna 23, 24, 25, 26, 27 och 29 omnämner samernas språkliga rättigheter. Samekonventionen i sin helhet stärker även de samiska språkliga rättigheterna genom att omnämna bland annat harmonisering av rättsregler (art 10), främja samarbetet över landsgränserna (art 11 och 12).

Slutdokument från plenumsmöte i Generalförsamlingen benämnt Världskonferensen om urfolk

Slutdokumentet från FN:s Världskonferens om urfolk bekräftar i sin helhet staternas skyldighet att främja och skydda urfolkens rättigheter enligt vad som anges i FN:s urfolksdeklARATION samt uppmanar de stater som inte ännu anslutit sig till ILO 169 att göra det. Punkterna 14, 15 och 22 omnämner specifikt språk samt traditionell kunskap:

14. Vi förbinder oss att främja varje urfolksbarns rätt, att tillsammans med medlemmar av sin grupp kunna bejaka sin egen kultur, bekänna sig till och utöva sin egen religion eller använda sitt eget språk.

15. Vi stödjer urfolksungdomars egenmakt och kapacitetsuppbyggnad, inklusive deras fulla och verkliga deltagande i beslutsprocesser i frågor som berör dem. Vi förbinder oss att, i samråd med urfolken, utveckla strategier, program och möjligheter, där det är relevant, som syftar till välbefinnande hos urfolkens ungdomar, särskilt vad gäller hälsa, utbildning, sysselsättning och överföring av traditionella kunskaper, språk och metoder, och att vidta åtgärder för att främja medvetenhet och förståelse för deras rättigheter.

22. Vi erkänner att urfolkens och lokalsamhällenas traditionella kunskaper, innovationer och sedvänjor utgör ett viktigt bidrag till bevarande och hållbar användning av den biologiska mångfalden. Vi erkänner vikten av att urfolken deltar, där så är möjligt, och att deras kunskaper, innovationer och sedvänjor beaktas.

